

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Emma Lisničková

**Nástěnná malba 13. a 14. století
v severozápadních Čechách**

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ing. Jan Royt, PhD., DrSC.

Praha 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 1. 5. 2020

Emma Lisničková

Bibliografická citace

Nástěnná malba 13. a 14. století v severozápadních Čechách

Diplomová práce/Emma Lisničková

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ing. Jan Royt, PhD., DrSc. --Praha 2020 -- 1

Anotace

Ve své diplomové práci se věnuji nástěnné malbě 13. a 14. století v severozápadních Čechách. Úvodní část obsahuje nástin vývoje středověké nástěnné malby ve sledovaném regionu. Nejdůležitější částí mé práce jsou samostatná pojednání o jednotlivých lokalitách s dochovanými nástěnnými malbami. Jedná se o nástěnné cykly z Krupky, Brozan, Slavětína, Dobroměřic, Bedřichova Světce, Židovic, Radonic, Černochova, Volyně, Roudník, Bečova nad Teplou a Potvorova. V těchto kapitolách vždy nejprve kriticky zhodnotím dosavadní literaturu k dané lokalitě a následně se pokusím o popis a stylový a ikonografický rozbor.

Ve své práci kladu důraz na postavy objednavatelů těchto děl, ať už se jedná o významné šlechtické rody či klášterní komunity. Z toho důvodu jsem se rozhodla do práce zařadit i lokality, které sice leží za hranicemi vymezeného regionu, jsou ale s tématem spjaty skrze své donátory.

Klíčová slova

Gotické malířství

Severozápadní Čechy

Středověká nástěnná malba

Abstract

This diploma thesis deals with mural painting of the 13th and 14th centuries in the northwest Bohemia. The first part describes a brief history of medieval mural painting in the region. The most important part of the thesis consists of separate essays on places with surviving murals, i.e. mural cycles from Krupka, Brozany, Slavětín, Dobroměřice, Bedřichův Světec, Židovice, Radonice, Černochoh, Volyně, Roudníky, Bečov nad Teplou and Potvorov. These chapters always have two parts: first existing literature on a particular location is critically evaluated and then a description and style and iconographic analysis are conducted.

The thesis is specifically concerned with those who ordered the murals, including both famous aristocratic families and monastic communities. For this reason, even localities beyond the borders of the specified region are included, because they are connected with the topic by the donors.

Key words

Gothic painting

Northwest Bohemia

Medieval murals

Počet znaků: 139 161

Poděkování

Mé díky patří zejména panu profesoru Janu Roytovi za podporu při výběru tématu a jeho cenné rady a připomínky. Dále děkuji panu Mgr. Danielu Frantálovi za jeho nedocenitelnou pomoc při terénním výzkumu a pořizování fotografické dokumentace a všem ostatním, kteří mě při vzniku práce podporovali.

Obsah

Úvod.....	9
1. Přehled literatury.....	11
2. Nástěnná malba v 13. a 14. století v severozápadních Čechách.....	13
3. Objednavatelé.....	14
3. 1 Hrabišici/Páni z Oseka/Rýzmburka.....	14
3. 2 Zajícové z Házmburka.....	15
3. 3 Koldicové z Koldic.....	15
3. 4 Cisterciácký klášter v Oseku.....	15
3. 5 Benediktinský klášter v Postoloprtech.....	16
3. 6 Klášter magdalenitek v Lounech.....	16
3. 7 Klášter řeholních kanovnic Božího hrobu ve Světcí.....	17
4. Nástěnné malby ze zničeného kostela sv. Prokopa v Krupce.....	18
4. 1 Nástěnné malby.....	19
4. 1. 1 Výzdoba presbytáře.....	19
4. 1. 2 Sv. Václav, sv. Jiří a medailony s proroky na vítězném oblouku.....	20
5. Kostel sv. Gotharda v Brozanech.....	23
5. 1 Svatý Petr a medailony ve křtící kapli kostela sv. Gotharda.....	24
6. Tzv. slavětínská skupina.....	26
6. 1 Kostel sv. Jakuba Většího ve Slavětíně.....	26
6. 1. 1 Nástěnné malby v presbytáři kostela.....	27
6. 1. 1. 1 Erbovní galerie v klenbě presbytáře.....	28
6. 1. 1. 2 Donační scény a benediktini.....	29

6. 1. 1. 3 Výjevy ze života Panny Marie a dětství Kristova.....	29
6. 1. 1. 4 Výzdoba jižní stěny.....	30
6. 1. 1. 5 Jednotlivé obrazy.....	31
6. 2 Kostel sv. Matouše v Dobroměřicích.....	33
6. 2. 1 Cykly nástěnných maleb v kostele sv. Matouše.....	34
6. 2. 1. 1 Christologický cyklus.....	36
6. 2. 1. 2 Svatováclavský cyklus.....	37
6. 2. 1. 3 Cyklus sv. Máří Magdaleny.....	38
6. 2. 1. 4 Další části výmalby.....	38
6. 3 Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Židovicích.....	40
6. 3. 1 Přenesené nástěnné malby.....	41
6. 4 Kostel sv. Jakuba Většího v Bedřichově Světci.....	43
6. 4. 1 Nástěnné malby v presbytáři a na vítězném oblouku kostela.....	44
6. 5 Nástěnné malby ze zničeného kostela Povýšení sv. Kříže v Radonicích u Loun.....	47
7. Kostel sv. Václava v Černochově.....	49
7. 1 Cyklus nástěnných maleb.....	50
7. 1. 1 Svatováclavský cyklus.....	50
7. 1. 2 Ukřižování.....	52
7. 1. 3 Apoštolové a Panny moudré a pošetilé.....	53
8. Kostel sv. Petra a Pavla ve Volyni.....	55
8.1 Nástěnné malby.....	55
9. Kostel sv. Václava v Roudníkách.....	57
9. 1 Nástěnné malby.....	57
10. Další lokality s nástěnnými malbami spojené s rodem Hrabišiců/pánů z Rýzmburka.....	59
10. 1 Hradní kaple v Bečově nad Teplou.....	59

10. 1. 1 Nástěnné malby v kapli.....	60
10. 2 Kostel sv. Mikuláše v Potvorově.....	64
10. 2. 1 Nástěnné malby.....	66
Závěr.....	69
Seznam použité literatury a pramenů.....	70
Literatura.....	70
Internetové zdroje.....	80
Prameny.....	80
Seznam vyobrazení.....	81
Obrazová příloha.....	82

Úvod

Severozápadní Čechy, zvláště oblast Krušnohorského podhůří, prošla zejména ve 20. století dramatickými změnami a velmi necitlivými zásahy do svého přirozeného vývoje, což vedlo ke značné ztrátě jeho identity, ať už se jedná o odsun původního obyvatelstva, či silné narušení krajiny především povrchovými hnědouhelnými doly. Nenahraditelnou ztrátou pro české historické dědictví byl úplný zánik mnoha vsí a měst s kostely a památkami, včetně krásného královského města Most. Tři kostely z celkových dvanácti sakrálních staveb, jejichž výzdobě se věnuje tato práce, byly v minulosti nenávratně zničeny. V současné době však region prochází velkým znovuoživením, což se projevuje i ve stále vzrůstajícím zájmu o místní historii a dějiny umění. Především doba středověku, která byla pro severozápadní Čechy obdobím velkého rozmachu a bohatství, se dostává do popředí zájmu laické veřejnosti i odborníků. O tom svědčí i množství výstav věnujících se tomuto tématu, které probíhaly v posledních letech. Zájem odborníků se dříve soustředil především na památky sochařství a malířství pozdního středověku, doby, kdy otevřená a čilá kulturní výměna v uměleckém regionu způsobila, že oblast severozápadních Čech nabyla v 15. a 16. století takovou svébytnost, že se zde tradiční vazby na centrum českého království zdají být až druhořadé. V poslední době je však ve fokusu odborníků i umění století 13. a zejména 14. V předkládané práci se věnuji nástěnné malbě severozápadních Čech právě v tomto období, kdy zde ještě dominovala vázanost na císařskou Prahu. Od počátku historického vývoje zde však hrála přítomnost zemské hranice zásadní roli. Od začátku 14. století vstupují do kontaktů mezi českým a saským příhraničím zájmy významných českých šlechticů, jejichž vliv postupně roste a vrcholí v době Václava IV., kdy dochází k silné decentralizaci moci.

Přestože se jedná především o práci přehledovou, kriticky shrnující dosavadní bádání na poli nástěnné malby v severozápadních Čechách 14. století, pokusím se přinést i nový pohled na dílčí, dosud nedořešené otázky např. ikonografické. Ve své práci zdůrazňuji význam objednavatelů výzdob kostelů, ať už se jedná o klášterní fundace či místní šlechtu, především rod Hrabišiců, pánů z Rýzmburka, Zajíců z Házmburka či Koldiců z Koldic.

Právě toto zaměření vysvětluje i zařazení lokalit, které se nachází mimo hranice regionu severozápadních Čech: Bečova a Potvorova, neboť tyto památky jsou spjaty právě s mocným rodem Hrabšiců.

1. Přehled literatury

Při studiu středověkého umění severozápadních Čech nemůže žádný badatel opominout Josefa Opitze, velkou autoritu českoněmeckých dějin umění. Přestože v centru jeho zájmu stály především památky sochařské a těžiště jeho práce leželo v době pozdního středověku, nezůstalo v jeho badatelské a výstavní činnosti stranou ani malířství. Jeho texty pro mě znamenaly nenahraditelný úvod do studia dějin umění daného regionu.¹

Významným zdrojem informací mi byla kapitola Jana Royta a Zuzany Všeťkové věnovaná nástěnné malbě v publikaci *Gotika v západních Čechách*.²

Jan Royt je také autorem rozsáhlejší studie o malířství severozápadních Čech v katalogu výstavy konané v r. 2016 v Regionálním muzeu v Teplicích. Tato stat' postihuje vývoj deskové i nástěnné malby za vlády lucemburské dynastie.³

Středověkému umění severozápadních Čech, včetně nástěnných maleb se také věnuje kolektivní publikace *Trans Montes*.⁴ V tomto sborníku je komplexně postihnuta vizuální kultura daného regionu ve středověku. Pro mou práci byly přínosné především rozsáhlé studie o nástěnných malbách Jana Dienstbiera, Petra Skalického a Ondřeje Faktora.⁵

Nepostradatelným pomocníkem mi při psaní práce byl vyčerpávající katalog výstavy *Bez hranic*,⁶ kterou pořádala v roce 2015 Národní galerie v Praze. Vědecký katalog shrnuje dosavadní bádání na poli gotického a raně novověkého umění v oblasti Krušných hor. Početný tým odborníků z různých oborů navázal na práci Josefa Opitze a dalších průkopníků vědeckého bádání o umění sledované oblasti. V rámci úvodních statí nechybí

---

1 OPITZ 1928; OPITZ 1929; OPITZ 1930

2 ROYT/VŠEŤKOVÁ 1996, 423–455.

3 ROYT 2016, 97–117.

4 MUDRA/OTTOVÁ 2014

5 DIENSTBIER 2014, 205–221; SKALICKÝ 2014, 223–249; FAKTOR 2014, 315–329.

6 KLÍPA/OTTOVÁ 2015.

historický exkurz do dějin severozápadních Čech,⁷ ani studie věnovaná církevní správě a jednotlivým klášterům.⁸ Jan Royt zde opět přispěl studií o deskové a nástěnné malbě.⁹ Základní informace o historii klášterů, kterých se tato práce dotýká, jsem čerpala z Encyklopedie českých klášterů.¹⁰

Při ikonografickém rozboru jsem se neobešla bez příruček Jana Royta a Gertrudy Schiller, či slovníku Jamese Halla.¹¹

---

7 HRUBÁ 2015a, 35–41.

8 ŠIMKOVÁ/ZDICHYNEC 2015, 43–53.

9 ROYT 2015a, 85–95.

10 Vlček/Sommer/Foltýn 1998, 417–425.

11 Hall 1991; Remešová 1991; Royt 2007; Royt/Šedinová 1998; Schiller 1972.

2. Nástěnná malba v 13. a 14. století v severozápadních Čechách

V severozápadních Čech 13. a 14. století hrají důležitou roli především královská města, která vděčila svému bohatství těžbě kovů a obchodu se Saskem. Ve městech i mimo ně působila řada významných klášterních komunit (Osek, Postoloprty, magdalenitky v Lounech a Mostě ad.) V tomto období se v umělecké produkci obecně projevuje orientace na dvorské prostředí Prahy.

Stylový vývoj středověkého nástěnného malířství je velmi těžké hodnotit na základě tak malého korpusu dochovaných památek. Ze 13. století se nám téměř nic nedochovalo (snad jen přenesené malby ze zničeného kostela v Krupce, jež někteří odborníci řadili ještě do tohoto století). Vzhledem k dochovaným památkám v sousedních regionech můžeme předpokládat (v této práci viz kostel sv. Mikuláše v Potvorově), že i v severozápadních Čechách 13. století charakterizovalo nástěnnou malbu sepětí architektonického prostoru s figurální a iluzivní malbou a doznívání tzv. zackenstilu. V kostele sv. Prokopa v Krupce nacházíme vyobrazení apoštolského pásu a ryze geometrický ornament a zalamující se pásku, znaky typické pro románské období.

V malbě 1. poloviny 14. století dominuje linearizující charakter a výrazně kaskádovitá draperie, což platilo i pro sledovaný region, jak dokládá například poměrně velký soubor nástěnných v kostele sv. Václava v Černochově.

Nejvíce památek se nám dochovalo z druhé poloviny 14. století. Řada příslušníků králova dvora byla ovlivněna nádherou děl, vznikajících v hlavním městě, která v nich vzbuzovala touhu po vlastních fundacích. Hlad po nových uměleckých dílech uspokojovali i dílenští pomocníci, kteří umělecky dosahovali jen nedokonalé imitace dvorských vzorů. Výtvarná díla eklekticky přebírají styl předchozích dekád, případně naivně přejímají i některé formulace ze současných proudů, ovšem bez schopnosti přijetí jejich stylu.

Přesto se v severozápadních Čechách 2. poloviny 14. století můžeme setkat s díly vyšší umělecké kvality, jak dokládají např. dochované malby ze zničeného kostela Nanebevzetí Panny Marie v Židovicích, či v kostele sv. Václava v Roudníkách.

3. Objednavatelé

V následujících podkapitolách představím jednotlivé objednavatele památek nástěnné malby, kterým se věnuje předkládána práce. Zařadila jsem sem kromě šlechtických rodů i kláštery, které v určitých případech nejsou sice přímo finančními fundátory zakázek, ale příslušníci těchto klášterů jsou možnými autory ideové koncepce výzdoby dané sakrální stavby (Petr Skalický pro tuto roli používá pojem konceptor¹²).

3.1 Hrabišici/Páni z Oseka/Rýzmburka

Jeden z nejmocnějších a majetkově nejvýznamnějších rodů v severozápadních Čechách je spojen hned se čtyřmi lokalitami, kterými se zabývá tato práce: v době výzdoby místních kostelů jim zcela či částečně patřily obce Bedřichův Světec, Potvorov a snad také Černochoh (nevíme, kdy přesně výmalba vznikla). Hrad s malířsky vyzdobenou kaplí v Bečově nad Teplou založili a dlouhodobě obývali.

Pánové s hráběmi v erbu (odtud původní název Hrabišicové) byli nejprve bílínskými kastelány, později vlastnili rozlehlé statky se značným mocenským potenciálem, což je opakovaně stavělo do konfliktu s panovníkem.¹³ Nejvýznamnější rodovou fundací byl cisterciácký klášter Osek, který založil Slávek I. Hrabišic. Jeho vnuk Slávek III. z Rýzmburka se pak stal opatem kláštera. Významnou osobností rodu byl stavitel hradu Rýzmburka (Oseku) Boreš II., nejvyšší komorník a nejvyšší maršálek království byl blízkou osobou Václava I. S panovnickým rodem Lucemburků se však páni z Rýzmburka dostali do sporů. R. 1323 vydal Jan Lucemburský proti rozpínavosti rodu ochranné privilegium cisterciákům v Oseku a ukončil tím staletý fundátorský vztah rodu ke klášteru. Od konce 14. století začíná mocný rod upadat, po velkém majetkovém úpadku rozprodávají své državy a v 15. století už hrají jen okrajovou roli.

---

12 SKALICKÝ 2014, 240–242.

13 HRUBÁ 2015c, 642; VELÍMSKÝ 2002.

3. 2 Zajícové z Házmburka

Objednavatelé náročné výzdoby kostela sv. Jakuba Většího ve Slavětíně příslušeli k Zajícům z Házmburka, rodu s hlubokými domácími kořeny. Prosadili se především na přelomu přemyslovské a lucemburské doby, ještě jako páni z Valdeka. Již od vlády Jana Lucemburského se stal jejich hlavním sídlem hrad Klapý, který přejmenovali na Házmburk a učinili toto jméno novým přídomkem rodu. Ten se již ve 14. století rozrostl a vlastnil rozlehlé majetky, kromě Slavětína se v severozápadních Čechách jednalo o Libochovice a Budyni. Rod, stále velmi silně katolicky orientovaný, si udržel svůj význam až do konce 15. století, kdy jejich vliv začal upadat. Hrad Házmburk drželi až do poloviny 16. století, kdy jej prodali Lobkovicům. V té době ale již sídlili v Budyni nad Ohří. Z raného novověku je nejznámějším příslušníkem rodu Jan IV. Zajíc z Házmburka, manžel pravnučky krále Jiřího z Poděbrad, vzdělaný cestovatel a učenec.

3. 3 Koldicové z Koldic

Rod Koldiců je neoddělitelně spjat s Krupkou (a potažmo zdejším kostelem sv. Prokopa a jeho výmalbou) a jejich erb se také objevuje v kostele svatého Václava v Roudníkách. Jedná se o někdejší starý saský rod, jehož zakladatel byl Těma (Thima). Jeho hrad Koldice byl císařem Friedrichem Barbarossou povýšen na říšské léno. Těma II. z Koldic byl blízkou osobou krále Jana Lucemburského a doprovázel jej na mnoha jeho zahraničních cestách i se po jeho boku účastnil bitev. Na počátku 15. století však rod začíná upadat a panství Koldice připadá Wettinům. V r. 1620 vymírá česká větev Koldiců.¹⁴

3. 4 Cisterciácký klášter v Oseku

S výzdobou kostela sv. Václava v Černochově je spjat velmi významný klášter severozápadních Čech: Cisterciácké opatství Panny Marie u kostela Nanebevzetí P. Marie. Klášterní kostel byl založen komunitou mnichů z Valdsas. Ti nejprve osadili cisterciácký

---

¹⁴ JIRSÍK 2018.

klášter v Mašťově, založený velmožem Milhostem počátkem 90. let 12. století. Koncem 12. století došlo ke sporu se zakladatelem, mnichů se poté ujal Slávek, předek pánů z Oseka (Riesenburka). Bratrům bylo dovoleno usadit se na jeho majetku. Zpočátku obývali místo u románského kostela sv. Petra a Pavla. Roku 1208 byly položeny základy klášterního kostela. Klášterní kostel byl zčásti hotov roku 1221, kdy papež Honorius III. dovolil uložení relikvií v něm a udělil odpustky všem, kdo tento kostel navštíví v den jeho svěcení, týdnů po něm a v další výroční dny. Brzy poté byl kostel zřejmě dokončen. Současně s kostelem začala po jeho jižním boku výstavba klášterní budovy, trvající až do poloviny 14. století. V roce 1278 byl klášter poničen vojsky Rudolfa Habsburského a záhy na to opraven. Ve 20. letech 15. století byl za husitských bouří opět poničen. Částečně byl pak opraven v 16. století. Poté se však řeholní komunita rozpadla a její majetek se dostal do správy pražské arcibiskupské konsistoře. K znovuobnovení kláštera v Oseku došlo v polovině 17. století.¹⁵

3. 5 Benediktinský klášter v Postoloprtech

Probošství postoloprtského kláštera ve Slavětíně při kostele sv. Jakuba Většího stálo z velké části za velkolepým projektem výzdoby kostela. Zaniklé benediktinské opatství Porta Apostolorum s kostelem Panny Marie bylo podle Kosmova svědectví založeno před lety 1919-1921 nedaleko luckého hradiště Drahuš. V roce 1420 byl klášter zničen a řeholníci našli útočiště v benediktinském klášteře v Saské Kamenici. Klášterní budovy postupem času zcela zmizely (jejich materiál byl použit na stavbu domů městečka, které postoloprtský klášter přežilo).¹⁶

3. 6 Klášter magdalenitek v Lounech

S výzdobou kostela sv. Matouše v Dobroměřicích je spojen klášter magdalenitek na lounském předměstí zvaném Benátky. Tento zaniklý klášter byl založen na břehu řeky Ohře

---

¹⁵ VLČEK/SOMMER/FOLTÝN 1998, 403–406.

¹⁶ Ibidem 437.

naproti městu Louny po roce 1321 tamním dědičným rychtářem Fryckem Bérem (mimojiné objednavatelem výzdoby v Dobroměřicích). Klášter hodně poničen (zbořen a spálen) husity, k definitivnímu zničení přispěly později povodně. Řeholní komunita však nezanikla, lounské magdalenitky ještě po roce 1450 žily v klášteře téhož řádu v Zahražanech u Mostu. Po smrti poslední z nich rozhodl roku 1459 král Jiří z Poděbrad, aby klášterní nadání bylo použito ke zřízení špitálu. Avšak v roce 1471 se přihlásil dědic fundátorů Jan z Divic a z Klobouk. Podle dohody s ním mělo město jako odškodnění vystavět na místě kláštera kostelík. Vedle špitálu na Žateckém předměstí byl pak vystavěn kostel sv. Máří Magdalény (zbořen 1834).¹⁷

3. 7 Klášter řeholních kanovnic Božího hrobu ve Světcí

Zaniklá ves Židovice patřila pod správu kláštera řeholních kanovnic Božího hrobu u kostela sv. Jakuba Většího.

Klášter byl založen kolem roku 1200 Vratislavou, vdovou po Kojatovi z rodu Hrabšiců, pánovi v Mostě, který stál u vzniku zderazského konventu Strážců Božího hrobu v Praze. Zpočátku zde proboštské místo zaujímali kněží ze Zderazu, později počátkem 14. století zbraslavští cisterciáci. Není známo, zda byla první stavba dokončena, protože zakrátko následovala velká pozdně románská úprava ve 3. čtvrtině 13. století, kdy se chrám podstatně rozšířil. Ve 2. polovině 14. století došlo ke gotickým úpravám. Za husitských válek byl klášter Žižkovými vojsky zničen a řeholnice utekly pod ochranu magdalenitek do Mostu. Majetek kláštera dal Zikmund do zástavního držení Jakoubkovi z Vřesovic, bylo odbouráno hospodářské zázemí kláštera. Okolo poloviny 15. století došlo k obnově komunity a sestry zahájily rekonstrukci zničeného areálu. Roku 1579 ale klášter definitivně zanikl.¹⁸

---

¹⁷ Ibidem 355.

¹⁸ Ibidem 655–656.

4. Nástěnné malby ze zničeného kostela sv. Prokopa v Krupce

Kostel sv. Prokopa byl farním kostelem v 17. století zaniklé hornické osady Kirchlice. Dnes na jeho místě stojí pouze část obvodového zdiva lodi a presbytáře. Stavba podlehla zkáze při ničujícím požáru 1939, při kterém vzaly za své i cenné nástěnné malby, které zdobily stěny presbytáře a triumfální oblouk. Jedinou cestou, jak se s nimi dnes seznámit, je prostřednictvím dochovaných fotografií, akvarelů a z literatury.

Město Krupka založeného na přelomu 13 a 14. století králem Václavem II. bylo ve středověku poměrně významné díky zdejší těžbě cínu. Bohatství plynoucí z této těžby umožnilo postavit kostel sv. Prokopa mezi Krupkou a Teplicemi a zároveň mohlo zaplatit kvalitní malíře, kteří realizovali jeho výzdobu. Navíc Krupka společně s místním stejnojmenným hradem ležela na důležité dálkové tepně přicházející z Míšně přes Drážďany a Donín proti toku řeky Mohelnice do Krušných hor a odtud přes Krupku a Teplice do Čech. Město je uváděno poprvé r. 1305, kdy o něj vedl spor Zbraslavský klášter a Zvěst z Trmic. Spor dopadl nakonec v jeho prospěch.¹⁹ V 1. pol. 14. století jej Jan Lucemburský předal Těmovi II. z Koldic. Ten byl často součástí družiny českého krále při jeho zahraničních cestách a v r. 1333 jej doprovázel na cestě do Luccy, která vedla přes Tyrolsko.²⁰

Kostel zůstal velmi dlouho farní, i když přímo v Krupce vznikl další farní kostel zasvěcený Panně Marii.²¹ Původní podobu kostela naznačuje v katalogu výstavy Bez hranic Petr Macek. Jednalo se původně o jednoduchý jednolodní kostelík ze 13. století se čtvercovou lodí a presbytářem postaveném rovněž na čtvercovém půdorysu. Později, nejspíše v 15. století, došlo k připojení další lodi ze západní strany. V této době také byla šesticípým hvězdicovitým obrazcem sklenuta prvotní loď. V kostele se dochoval nápis, že stavba byla dokončena r. 1507.²²

---

19 MENCLOVÁ 1972a, 389–390; autorka zde také uvádí podrobnou analýzu hradu Krupky, zdůrazňuje především obytný i obranný charakter velké čtverhranné věže hradu.

20 VŠETEČKOVÁ 2015, 441.

21 Ibidem, 451.

22 MACEK 2015b, 660.

4. 1 Nástěnné malby

Malby kostela sv. Prokopa byly odhaleny architektem Pleyerem v r. 1909 a zajištěny o čtyři roky později.²³ Pokrývaly vnitřní pas vítězného oblouku a všechny tři stěny pravoúhlého kněžiště. Literatura týkající se krupkovských maleb je nezvykle početná. První je do odborné literatury uvedl Antonín Matějček, který vyslovil názor, že malby nebyly ještě pod vlivem italizujícího směru v malířství. Hovoří o nich v souvislosti s malbami v Doudlebech, Průhonicích, Kostelci, Hosíně a Brandýse nad Labem.²⁴ Zmiňuje je i o 11 let později ve své Dějepisě umění.²⁵ Dále je v souvislosti s ikonografií svatého Václava uvádí J. Cibulka.²⁶ Obšírné zpracování maleb provedl Rudolf Hönigschmidt. Jeho článek je velmi cenný také díky doprovodným akvarelovým kopiím nástěnných maleb na triumfálním oblouku, které vytvořil Alois Masák.²⁷ Podrobnou zprávu o výzdobě krupkovského kostela, již po jejím zničení, přináší Anežka Merhautová.²⁸ Recentně o ní vyčerpávající studii napsala Zuzana Všetečková.²⁹ Krupkovským malbám věnované katalogové heslo vytvořil Jan Dienstbier.³⁰ Vyjádřil se k nim i Jan Rojt v katalogu výstavy Severozápadní Čechy za vlády Lucemburků.³¹

4. 1. 1 Výzdoba presbytáře

Malíř pokryl všechny tři stěny kněžiště postavami dvanácti apoštolů. Na severní stěně se do doby pořízení fotografií dochovaly intaktně jen dvě postavy severní stěny, ostatní pouze fragmentárně. Na stěně za oltářem by se dle tradice programu nástěnné malby v rámci sakrálního prostoru dal předpokládat výjev Krista v majestátu. Apoštolové byli vkomponováni do iluzivních architektonických baldachýnů se štíhlými věžemi a trojlistými oblouky, které oddělovaly jednotlivé mužské postavy. Takovéto rozvržení maleb je v románských i raně gotických presbytářích velmi časté, za všechny ostatní zmiňme např. v kostele sv. Benedikta v Kostelci u Krnova (zde si Zuzana Všetečková všimla i určité

---

23 MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ 1958, 172.

24 MATĚJČEK 1922, 24.

25 Idem 1924, 249.

26 CIBULKA 1930, 158.

27 HÖNIGSCHMIDT 1931, 133–139.

28 MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ 1958, 171–175.

29 VŠETEČKOVÁ 2015, 441–453.

30 DIENSTBIER 2015C, 662.

31 ROJT 2016, 106.

podobnosti v architektuře baldachýnů, především v náznaku kvádríkového zdiva běžného pro 13., ale i první polovinu 14. století³²), v apsidě kostela sv. Jana Křtitele v Hostivaři, či malby v kostele sv. Jakuba ve Stříbrné Skalici.

4. 1. 2 Sv. Václav, sv. Jiří a medailony s proroky na vítězném oblouku

Malby na vnitřní straně triumfálního oblouku zobrazovaly poměrně velké postavy sv. Václava a sv. Jiří v podobě rytířů a medailony s poprsími proroků a snad i světců. Obě rytířské postavy jsou adjustovány do baldachýnových architektur s vimperky zdobenými kraby a kytkami. Muži jsou zobrazeni en face při patách oblouku takovým způsobem, že stojí naproti sobě. Jejich těla jsou mírně prohnutá a částečně natočená směrem do presbytáře. Sv. Václav je umístěn na evangelijní straně. Díváme se zde na rytíře s typickou knížecí čapkou, kopím s praporce, dlouhým mečem a štítem s černou orlicí. Je oděn do kroužkové zbroje a špičatých bot. Jeho tělo halí plášť sepnutý přezkou s terčovými sponami po stranách.³³ Jeho tvář lemují zvlněné delší vlasy. Tento typ stojícího rytíře spojuje Zuzana Všečeková s dobovými pečetěmi.³⁴

Druhý rytíř střežící presbytář, sv. Jiří, měl na sobě plátkovou zbroj a tmavý šat. V levé ruce držel kopí s praporcem se znamením kříže.³⁵ Druhou rukou se opíral o dlouhý meč a štít. Zobrazení sv. Jiří můžeme spojit s patrocinielem kaple hradu Krupka, která byla zasvěcena právě tomuto světcovi.³⁶ Sv. Jiří a sv. Václav patřili mezi tzv. miles Christianus, vojáky Kristova vojska, kteří chrání pomyslný předěl mezi světským a posvátným, střeží sakrální prostor kněžiště, kde se odehrává největší zázrak a tajemství křesťanství, eucharistie. Přítomnost těchto dvou rytířů známe ze starších románských staveb, např. je nalezneme v kostele sv. Petra a Pavla v Albrechticích nad Vltavou či v kostele sv. Kříže v Ronově. Podobnou výzdobou vítězného oblouku se pyšní i kostel v Griffenu v Korutanech, kde Ukřižování doprovází sv. Jiří a svatý biskup. Mladší analogie z 30. let 14. století se nachází v kostele v Průhonicích.

---

32 VŠETEČKOVÁ 2015, 445.

33 O tomto specifickém odění rytířů do pláště s přezkou více VŠETEČKOVÁ 2015, 446–447.

34 Ibidem 444.

35 Sv. Jiří byl též patronem rytířských řádů – v blízkosti Krupky se nacházela např. komenda řádu německých rytířů v Chomutově nebo komenda johanitů v Manětíně. Černý kříž by poukazoval na řád německých rytířů, které měl v oblibě zejména Jan Lucemburský a na jejichž straně r. 1327 bojoval. Jan se i účastnil výpravy do Litvy, na které jej nedoprovázel nikdo jiný než Těma II. z Koldic

36 Ibidem 449.

Nad postavami vojáků se k vrcholu oblouku vinul pás medailonů s polopostavami proroků s nápisovými páskami na zeleném pozadí. Muži byli zobrazeni ve tříčtvrtečním profilu a svými gesty upozorňovali na svá jména zapsaná v páskách. Rozeznatelné byly pouze jména Ieremias a Kristophorus.³⁷

Anežka Merhautová-Livorová upozorňuje na ornamentální výzdobu maleb v kostele sv. Prokopa. Řada z nich podle ní tkví ještě v tradici románského umění, ale zároveň určuje vegetabilní listový ornament v podobě vinných listů jako projev vycházející již z gotického tvarosloví.³⁸ Zuzana Všečeková naznačila zajímavou hypotézu, že by zdejší výzdoba mohla souviset s monumentální výzdobou přízemní kaple hradu Tirol, kde se projevuje právě spojení románských ornamentů a lineárního slohu, což je pro nástěnné malby 1. poloviny 14. století v Tyrolsku typické. V Tyrolsku byla také obvyklá výzdoba triumfálních oblouků (Všečeková uvádí kromě kaple hradu Tirol také kapli sv. Jana v Brixenu). Jak již bylo psáno výše, na zahraniční cestě vedoucí přes Tyrolsko doprovázel českého krále možný objednavatel maleb Těma II: z Koldic a mohl právě odtud přivést malíře či získat předlohy, podle kterých domácí malíři realizovali kvalitní malířskou výzdobu kostela sv. Prokopa.³⁹

Pokud by tomu tak bylo, malby by vznikly po r. 1333, kdy byla tato italská cesta uskutečněna. S tím by souhlasilo i novější datování odborníků, kteří se shodují na 2. čtvrtině 14. století. Merhautová-Livorová datuje malby do 20. – 30. let. Jan Dienstbier uvádí 2. čtvrtinu 14. století a argumentuje lineárním charakterem maleb, ornamentikou, štíhlostí postav s mísovitými záhyby draperie. Upozorňuje také na velké listy a ploché ztvárnění architektury. Jan Royt se vzhledem k analogiím přiklání k mírně dřívější dataci: první třetině 14. století.⁴⁰ Ve starší literatuře se uvažovalo o době před přelomem století.⁴¹ Přestože by bylo lákavé vřadit takto kvalitní výzdobu ještě do 13. století, stylová analýza a hypotetické souvislosti s Těmou II. hovoří spíše ve prospěch novější datece do doby Jana Lucemburského.

---

37 MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ 1958, 174.

38 Ibidem 174–175.

39 VŠETEČKOVÁ 2015, 449.

40 MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ 1958, 175; Dienstbier 2015c, 661; ROYT 2016, 106.

41 MATĚJČEK 1922, 24; MATĚJČEK 1924, 249; CIBULKA 1930, 158; HÖNIGSCHMIDT 1931, 137.

5. Kostel sv. Gotharda v Brozanech

V kapli farního kostela s nepříšlým obvyklým patronem, sv. Gothardem, se dochovaly nástěnné malby ze dvou časových období. Mladší pochází z doby před pol. 15. století.⁴² S ohledem na časové vymezení se jimi v této práci nebudu zabývat a zaměřím se pouze na starší výmalbu datovanou do doby kolem poloviny 14. století, která zahrnuje postavu apoštola a pěti kruhových medailonů.

Městys Brozany ležící v bezprostřední blízkosti doksanského kláštera premonstrátek jižně od Litoměřic se v pramenech připomíná poprvé r. 1276, v listině Přemysla Otakara II, která vymezovala hranice mezi mělnickým proboštvím a sousedním doksanským klášteřem. V držení mělnického probošství byla obec až do 15. století, po vypálení kláštera husity přešla do šlechtického držení a její majitelé se rychle střídali.⁴³ Kostel sv. Gotharda je připomínán r. 1352 jako farní.⁴⁴ Malebná stavba kostela je architektonickou srostlinou románského, gotického, renesančního i barokního období. Nejstarší část tvoří západní věž s portálkem na tribunu a západní a severní část lodi. Tato stavební etapa je datována do 12. století. Přibližně o století mladší je kaple s dvojicí polí křížové klenby.⁴⁵ Sporné je určení doby vzniku pětiboce uzavřeného závěru kostela s klínovými žebry snesenými na jehlancové konzoly. S Dobroslavem Líbalem, který uvádí dobu kolem r. 1340,⁴⁶ nesouhlasí Petr Macek, který jej vzhledem k složitějšímu pojetí detailů datuje později, dále do druhé poloviny století.⁴⁷ V 16. století byla stavba dále přestavována a přibyla také mohutná zvonice.

---

42 ROYT 2015b, 246.

43 SEDLÁČEK 1923

44 MACEK 2015, 244.

45 Ibidem.

46 LÍBAL 2001, 45.

47 MACEK 2015A, 245.

5. 1 Svatý Petr a medailony ve křtící kapli kostela sv. Gotharda

První zmínku o nástěnných malbách přináší rok 1931. Ve spisech tehdejší Státní památkové správy se uvádí zachovaná postava sv. Petra na východní zdi severní kaple a zlomky ornamentu ve výklenku okna.⁴⁸ Ve stejném roce byly malby rovněž restaurovány, bohužel nepříliš kvalitně. O půl století později proběhl restaurátorský průzkum, při kterém byly odhaleny zbylé, mladší malby. Opět proběhla renovace výmalby. Výzdoba kostela je bohužel z velké části navždy ztracena vsazením renesančních epitafů.

Malby jsou zahrnuty do kompendia gotické nástěnné Jaroslava Pešiny, kde se jim poprvé odborně věnuje Jaroslava Krčálová.⁴⁹ Poté zůstaly bez zájmu odborníků až do r. 2008, kdy se jimi zabývá Jana Břečková ve svém příspěvku v rámci vědeckého kolokvia zasvěcenému restaurátorským dílům v severozápadních Čechách.⁵⁰ Naposledy je zmiňuje Jan Royt v katalogích výstav věnovaných umění sledovaného regionu.⁵¹

Velmi štíhlá, protáhlá postava sv. Petra v životní velikosti vyplňuje úzkou stěnu po straně okna, prolomeného do východní zdi křtící kaple po severní straně lodi. Světec drží v levé ruce svůj atribut – velký klíč, podle nějž Petra snadno rozpoznáme. V pravé ruce drží velkou rozevřenou knihu. Nad typicky holým temenem se vyjímá světcova svatozář, delší vlasy mu lemují tvář s krátkými vousy. Jeho tělo bylo z pravé strany ovinuto nápisovou páskou, jejíž obsah podlehl zkáze. Oblečen je v dlouhý, tmavě červený plášť a zeleného spodního roucha. Analogie k tomuto ikonografickému typu nalézáme v nástěnné malbě již od románského malířství. Ve 14. století najdeme takto zpodobněného světce např. v kostele Narození Panny Marie v Průhonicích, v kostele sv. Martina v Dolním Městě, či v kapli hradu Houska. Z iluminací rukopisů uveďme Pasionál abatyše Kunhuty, kde sv. Petra nalezneme hned dvakrát (na listech 15 a 22). Z památek malby deskové má brozanský sv. Petr nejbližší k roudnické predele datované k r. 1330 a k dílům vyšebrodského mistra.⁵² Zobrazení samostatně stojícího svatého Petra je v nástěnné malbě vcelku neobvyklé. Je

---

48 KRČÁLOVÁ 1958, 334.

49 Ibidem.

50 BŘEČKOVÁ 2008, 67–91

51 ROYT 2015b, 246–247; ROYT 2016, 106–107.

52 KRČÁLOVÁ 1958, 334; BŘEČKOVÁ 2008, 73–74; ROYT 2015b, 246.

tedy na místě se domnívat, že i zde byl součástí řady apoštolů, kteří však museli v 16. století ustoupit raně novověkým epitafům.

K nejstarší vrstvě výmalby brozanské kaple patří i kruhové medailony s červenou lodyhou na špaletách okna. Pouze ve dvou vrchních medailonech z celkových pěti dochovaných na levé špaletě se dochoval ornament: lev a orel. Nabízí se domněnka, že by se mohlo jednat o zobrazení symbolů čtyř evangelistů, to ale přesvědčivě vyvrací Jana Břečková. Zobrazení symbolů by zde bylo v rozporu s tradicí. Lev zde je vyobrazen z profilu stojící na jedné noze, zatímco lev zastupující sv. Marka většinou sedí a je doplněn nimbem. Orel v medailonu je naopak ztvárněn zepředu a s roztaženými křídly, zatímco orel sv. Jana Evangelisty je obvykle natočen k divákovi z profilu a s křídly podél těla.⁵³ Po restaurování v 80. letech vyšlo najevo, že původní počet medailonů byl tucet, což by naznačovalo zobrazení dvanácti apoštolů (jako je tomu v Uhlířských Janovicích), či – což je dle mého názoru pravděpodobnější – dvanácti proroků. Na stěnách kaple tedy mohl být zobrazen průvod dvanácti apoštolů v životní velikosti a s nimi typologicky související stejný počet proroků na špaletách okna.

Vzhledem k časovému zařazení děl, do jejichž souvislosti je dána postava sv. Petra, jsou brozanské nejstarší malby datovány do r. 1350 Jaroslavou Krčálovou i Janem Roytem.⁵⁴ S tímto názorem nesouhlasí datace Jany Břečkové, která malby považuje za starší a uvádí dobu kolem r. 1330.⁵⁵

---

53 BŘEČKOVÁ 2008, 71.

54 KRČÁLOVÁ 1958, 335; ROYT 2015b, 246; Royt 2016, 106.

55 Břečková 2008, 74.

6. Tzv. slavětínská skupina

Ve svém článku o malbách ze zaniklého kostela Nanebevzetí Panny Marie a z kostela sv. Jakuba Většího v Bedřichově Světci z r. 1983, se Jakub Vítovský do hloubky zabýval hypotézou o činnosti malířské dílny, která dlouhodobě působila v Žatci a která stála za komplexní výzdobou sv. Jakuba ve Slavětíně (odtud název slavětínská skupina).⁵⁶ Existenci této dílny však předpokládali již František Štědrý a Jindřich Šámal.⁵⁷ Z historických pramenů zjistil, že jejím provozovatelem byl významný žatecký měšťan a malířský mistr jménem Leopold. Této dílně pak připisuje památky nástěnné malby dochované nejen v již zmiňovaném Bedřichově Světci a Židovicích, ale i v Dobroměřicích. Jakub Záruba-Pfeffermann k nim přiřadil ještě malby ze zničeného kostela Povýšení sv. Kříže z Radonic.⁵⁸ Vítovský na základě archivního bádání a literatury vyvodil, že vedoucí malířské dílny byl ve styku s císařským malířem Mikulášem Wurmserem.⁵⁹

Stylový rejstřík dílny se vyznačuje patrně zprostředkovaným východiskem ve dvorské malbě 60. let, obohacené o rustikalizovanou interpretaci malířských stylů následujících dvou dekad. V repertoáru dílny tak můžeme nalézt například i naivní odkazy na emauzský cyklus (Dobroměřice).

V následujících kapitolách představím památky, které jsou do tzv. slavětínské skupiny řazeny.

6. 1 Kostel sv. Jakuba Většího ve Slavětíně

I přes svou kolísavou uměleckou kvalitu patří dochovaná malířská výzdoba kostela sv. Jakuba Většího ve Slavětíně k jedné z nejvýznamnějších památek středověké nástěnné malby. Jednak pro stupeň zachování, velký rozsah a jednak pro své ikonografické pozoruhodnosti.

---

56 VÍTOVSKÝ 1983, 530–535.

57 ŠTĚDRÝ 1898, 97–116. ŠÁMAL 1930, 39–40.

58 ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2012, 119–121.

59 VÍTOVSKÝ 1983, 533–535.

Slavětín je nevelká obec ležící poblíž města Louny. V pramenech se poprvé připomíná v r. 1268, o místním kostele se z historických archiválií dovídáme až v r. 1352. O dvě desetiletí později se stává Slavětín nedílnou součástí majetku Házmburků.⁶⁰

Z vizitačního protokolu Pavla z Janovic z let 1379 – 1382 víme, že Slavětín byl tehdy proboštvím postoloprtského kláštera, které zde mělo podací právo. Farářem se vždy stal nějaký z postoloprtských mnichů.⁶¹ Se vznikem probošství kolem poloviny 14. století spojuje Jan Dienstbier velkorysou přestavbu původně románského kostela sv. Jakuba Většího.

Nynější podoba kostela sestává z původní obdélné románské lodi s boční kaplí z poslední čtvrtiny 12. století, či z počátku století následujícího. K ní byl přistavěn výrazně dlouhý, polygonálně zakončený presbytář s opěráky. Okna chóru jsou hrotitá, ve vrcholu se složitými kružbami. Po severní straně k presbytáři přiléhá sakristie se čtvercovým půdorysem. Kněžiště, kaple i sakristie jsou sklenuty křížovou klenbou, loď je plochostropá. V ose lodi kostela je přistavěna novodobá hranolová věž. Kostel byl na konci 19. století restaurován Josefem Mockerem.⁶²

6. 1. 1 Nástěnné malby v presbytáři kostela

V presbytáři kostela se dochoval jeden z nejrozsáhlejších cyklů nástěnných maleb v Čechách. Přesto však stál doposud spíše mimo zájem odborné veřejnosti, což mohlo způsobit především jejich nevhodné restaurování Petrem Meixnerem, jehož „opravám“ padla za oběť celá řada památek středověké nástěnné malby u nás. Do nedávného restaurování v 90. letech (J. Josefík a J. Novotný), které částečně odstranilo Meixnerovu přemalbu, se o malbách literatura zmiňuje pouze okrajově. Výjimku tvoří diplomová práce Jakuba Vítovského a jeho již zmiňovaný článek o slavětínském skupině.⁶³ Opravdu zevrubně se výzdobou kostela zabýval až Josef Záruba-Pfeffermann, který jí věnoval svou diplomovou práci a několik dalších studií.⁶⁴ Ve sborníku *Trans Montes slavětínského erbovní*

---

60 BERÁNEK 2015a, 152.

61 DIENSTBIER 2014, 209.

62 BERÁNEK 2015a, 152.

63 VÍTOVSKÝ 1975; Idem 1983.

64 ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2002; Idem 2008; Idem 2011; Idem 2012.

galerii dedikoval svou odbornou stat' Jan Dientsbier.⁶⁵ Samozřejmostí je jejich zahrnutí do katalogu výstavy Bez hranic.⁶⁶ Zmiňuje je také Jan Royt ve své studii o nástěnném malířství severozápadních Čech.⁶⁷

Díky souboru malovaných erbů na klenbě presbytáře můžeme malby spolehlivě datovat do 80. let 14. století. V tom badatele utvrdil i barokní nápis v kostele, obnovený Petrem Maixnerem, který nás zpravuje o tom, že kostel nechal vymalovat Mikuláš z Házmburka v r. 1385.⁶⁸

Výzdoba dlouhého a vysokého presbytáře pokrývá všechny jeho strany narativními cykly. Vidíme zde příběhy ze života Panny Marie a dětství Kristova, pašijový cyklus, donátorské scény a další jednotlivé výjevy.

6. 1. 1. 1 Erbovní galerie v klenbě presbytáře

Znaková galerie ve slavětínském kostele patří k významným heraldickým památkám své doby.⁶⁹ Galerie začíná v závěru, kolem kamenného erbu ve svorníku s písmenem „M“. Tento znak se v kostele objevuje na vícero místech a představuje s největší pravděpodobností postoloprtský klášter (jehož patronkou byla Panna Marie).⁷⁰ Od erbu s písmenem „M“ pokračuje galerie erbů při vrcholu klenby. Zde vidíme erby českého království a říše a především dvojici znaků objednavatelů – pánů z Házmburka. Následují erby pánů ze Žeberka, Vartemberků, z Valdeka a z Herštejna. V níže položených řadách (tedy na méně významných místech) se nachází erby dalších rodů – regionální šlechty aj.

---

65 DIENSTBIER 2014.

66 DIENSTBIER/SKALICKÝ 2015, 154–155.

67 ROYT 2016, 116–117.

68 DIENSTBIER 2014, 207.

69 ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2011, uvádí další podobné případy takovýchto erbovních galerií: výzdobu staroměstské mostecké věže, či největší erbovní soubor v rámci architektury: síň s kaplí na hradě Loufu.

70 více o symbolické výpovědi písmene „M“ se dozvídáme ve stati Jana DIENSTBIERA 2014, 209–210 a ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2011, 54–55.

6. 1. 1. 2 Donační scény a benediktini

S erbovní galerií úzce souvisí donační scény a obraz postoloprtských Benediktinů. Donační scény se nachází po stranách výjevu Korunování Panny Marie. Na první, pravé scéně spatřujeme předávání kostela sv. Jakuba Většího svatému Benediktovi. Tento světce ukazuje klečícímu donátorovi otevřenou knihu – řádové regule, které poukazují na podmínky vstupu do řádu. Totožnost donátora prozrazuje erb pánů ze Žeberka, který je překryt velkým „M“, což má symbolizovat vstup příslušníka rodu do řádu. Celou scénu můžeme vyložit na základě předání farnosti sv. Jakuba pod správu kláštera ve 30. – 50. letech 14. století, které učinil tehdejší poloviční majitel Slavětína, pán ze Žeberka, u příležitosti svého vstupu do řádu.⁷¹

Výjev na druhé straně představuje sv. Benedikta a sv. Jakuba, jak pozvedají slavětínský chrám v nebesa. Hůl sv. Benedikta se dotýká erbu pánu z Prostiboře. Jedna jejich větev vlastnila od poloviny 14. století tvrz ve Vinařicích nedaleko Slavětína. Tento detail posvěcuje jejich duchovní správu v kostele. To nás zpravuje o tom, že člen rodu podmokelských z Prostiboře byl slavětínským proboštem a farářem. Probošt je svým erbem určen i na třetím důležitém obraze spojeném s benediktinským klášteřem. Sedm benediktinských bratrů stojících za sebou je nejspíše zobrazením členů slavětínského probošství. Pán z Prostiboře se svým erbem u nohou se objevuje hned na prvním místě a až za ním, na pátém místě vidíme opata kláštera s insigniemi.⁷²

6. 1. 1. 3 Výjevy ze života Panny Marie a dětství Kristova

Nejrozsáhlejší – mariánský cyklus zdobí celou severní stěnu za vítězným obloukem. Na něj v dolní části stěny navazuje rozměrné Klanění tří králů po celé šíři stěny od triumfálního oblouku k oknu. Malíř měl zde tedy prostor na zobrazení průvodu králů s jejich družinou a bílými koňmi. Nad tímto výjevem se počíná mariánský příběh, který čteme od spodního pásu k hornímu. První scénou je Navštívení Panny Marie. Obě ženy se sešly v prostředí architektury „*města Judova*“ (Lk 1, 39), jehož obyvatelé na ně shlíží z otevřených oken či dveří. Za Alžbětou pak stojí dům naplněný domácími zvířaty a za

71 ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2011, 57.

72 DIENSTBIER 2014, 20

Pannou Marií dům s knihami. Záruba-Pfeffermann tyto motivy vykládá slovy uvádějícími svátek Navštívení: „Moudrost sobě vystavěla dům.“ (Př 9, 1).⁷³

Následuje scéna Narození Krista, jenž určitými motivy připomene Narození Mistra Vyšebrodského oltáře. Vidíme zde také půvabný moment, kdy sv. Josef připravuje kaši. Kromě vola a oslíka, kteří svým dechem zahřívají právě narozeného Ježíška, všimneme si také pářících se ovcí. To by mohlo odkazovat na určitou roční dobu – ovce se páří počátkem zimy.⁷⁴ Další pás výzdoby počíná brutální scénou Vraždní nevinátek. Král Herodes vlevo sedí na rozměrném architektonickém trůnu, zatímco jeho vojáci zabíjí malé chlapce. Dva z rytířů jsou zobrazeni ve chvíli, kdy na svůj meč napichuje jedno z nemluvnat, další zase bere dítě matce rovnou z náručí. O malířově vcelku vydařené snaze postihnout iluzivně trojrozměrný prostor svědčí postava muže, který zleva přistupuje ke královu trůnu a hledí skrz něj mezi dvěma sloupky na hrůzné dění v pravé části scény. Následují scény Útěk do Egypta a Dvanáctiletý Ježíš v chrámu, kde chlapec sedí na vyvýšeném trůně obklopen muži sedícími okolo něj. Pozoruhodný je poslední výjev této řady: dvanáctiletý Kristus se navrácí ke svým rodičům. Nad Vraždním nevinátek je navzdory logické časové posloupnosti adjustováno Narození Panny Marie. Záruba-Pfeffermann upozorňuje na fakt, že lůžko sv. Anny je opřeno o Zlatou bránu, která má symbolizovat Mariino početí.⁷⁵ Tento pás pokračuje Smrtí Panny Marie a jejím Nanebevstoupením. Cyklus vrcholí těsně pod klenbou, kde se odehrává Korunovace Panny Marie. Hudoucí andělé nesou překvapivě i hudební nástroje, které jsou v liturgické hudbě zakázané, ale jsou zmiňované v Žalmech (bubny).⁷⁶ Za Pannou Marií jsou ztvárněny svaté panny a vdovy, které tvoří protějšek k mužským postavám Starého a Nového zákona.

6. 1. 1. 4 Výzdoba jižní stěny

Horní část jižní stěny je vymezena cyklu ze života Krista a pašijím, k němuž se váže i Ukřižování na epištolní straně závěru. Tento cyklus není stylově ani ikonograficky příliš zajímavý, proto se o něm zmíním jen krátce. Kromě scén z umučení je zde obligátně

---

73 ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2011, 62.

74 Ibidem.

75 ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2011, 62.

76 Ibidem.

zobrazeno Zmrtvýchvstání, Nanebevstoupení a Soslání Ducha svatého. Cyklus čteme opět odspodu nahoru. V dolním se odehrávají příběhy z Kristova působení na zemi, které nejsou zcela obvyklé. Nejprve vidíme Kristovo kázání (Mt 13, 3; 4, 2; Lk 8, 5). Následuje podobenství o fíkovníku (Mk 11, 20 – 25) a vyhnání zlých duchů z těla náměsíčního mládence a požehnání mládenci (Mt, 17, 20 – 35).

Zajímavá jsou další porušení časové souslednosti: scéna s Herodem se nachází až za Pilátem a Vstup Krista do pekel je adjustován až za Zmrtvýchvstání.

Na několika výjevech jsou zobrazeni Židé posmívající se Kristu, v jejichž ztvárnění dosahuje malíř originálního projevu. Takovéto expresivní pojetí posmívajících se tváří ve dvorském prostředí nenalezneme.⁷⁷

Součástí výzdoby je i nezvyklé zařazení cyklu o Marii Egyptské, světice ze 4. století, která jako velmi mladá odešla do Alexandrie. Nejprve žila velmi prostopázně, ale v Jeruzalémě prošla konverzí a jako kajčnice odešla do pouště.⁷⁸

6. 1. 1. 5 Jednotlivé obrazy

V presbytáři kostela nalezneme další ikonografické zajímavé výjevy, které nejsou součástí žádného cyklu. Jedním z nich je rozměrné podélné podání výjevu Umučení 10 000 rytířů ve spodním pásu na východní stěně pod okny za hlavním oltářem. Na modrém pozadí spatřujeme deset kmenů s ostrými trny, na nichž je nabodáno deset těl rytířů. Každý strom a rytíř reprezentuje jeden tisíc. Rytíři zde jsou zobrazeni již mrtví se zavřenými očima. Některé údy jsou oddělné od těla. Zaujme nás rytíř namalovaný uprostřed s knížecí čapkou nabodnutý na větvi s rozpráženými rukama, což by mohlo být odkazem na Ukřižování. Zřejmě se zde díváme na sv. Achátia.

Nejstarší vyobrazení tohoto námětu u nás najdeme v kapli na hradě Bečově (viz kapitola č. 10.1). Dále jej najdeme v Židovicích (viz kapitola č 6. 3), či v kostele sv. Petra v Říčanech (kolem r. 1400). V zahraničí můžeme inspiraci hledat v Kolíně nad Rýnem, kde byly uctívány početné relikvie umučených rytířů. Kořeny legendy o umučených rytířích na hoře Ararat sahají až do 12. století. Podnětem k rozšíření kultu bylo přivezení ostatků sv.

---

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ <http://catholica.cz/?id=917> vyhledáno 5. 4. 2020

Achatia z křížové výpravy do Pasova r. 1149.⁷⁹ Legenda byla v Čechách rozšířena díky svému zařazení do tzv. Staročeského pasionálu. Vypráví se v ní, že kníže Achatius z Kapadocie byl se svými vojáky povolán císařem Hadriánem do Malé Asie. Knížeti se zjevili andělé a přislíbili mu, že když bude uctívat Krista, zvítězí v bitvě. To se také stalo. Andělé pak dovedli Achatia a jeho muže na Ararat, kde byli živeni nebeskou manou a byli pokřtěni. Znovu však byli císařem Hadriánem povoláni do boje a opět zvítězili. Když byli vyzváni, aby vzdali dík pohanským bohům, odmítli. Císař nařídil vojáky kamenovat, ale kameny jim nezpůsobovali žádné zranění. Museli chodit po hřebech, ale ani to jim neublížilo. Nakonec je císař nechal bičovat, korunovat trním a ukřížovat, zbylé pak svrhl do větví trnitého stromu. Vyobrazení této legendy se od 14. století objevují v místech, kde jsou vykonávána nebezpečná povolání, což vysvětluje jeho častější výskyt v horních oblastech⁸⁰

Dalším velmi pozoruhodným vyobrazením je Sváteční Kristus s donátory, jenž se vyskytuje na jižní stěně presbytáře. Ikonografický typ Svátečního Krista je velmi složitá problematika, které věnoval celou svou dizertační práci Josef Záruba-Pfefferman.⁸¹ Jedná se o velmi vzácnou a neobvyklou formu středověkého obrazu, který měl věřící napomínat (v tomto případě k tomu, aby ctili den odpočinku). Jde o zobrazení svátečního dne – svaté neděle. Jako obvykle na těchto výjevech je zde v centru stojící Kristus zpodobněn frontálně, oblečen pouze do bederní roušky. Výjev okolo rámuje okénka s hřešícími, tedy pracujícími lidmi. Kristus je zraňován pracovními nástroji: nůžky mu stříhají pravou paži, jeho levé chodidlo je zoráváno mužem pracujícím na poli, na němž je Kristus umístěn. Nad celým výjevem se v oblacích vznášejí dva okřídlení modlící se andělé.

Po levé straně sousedí se Svátečním Kristem Zvěstování Panně Marii. Marie zde stojí u pulpitu a čte knihu, zatímco před ní pokleká anděl s nápisovou páskou, na které byl jistě zapsán andělský pozdrav. V pravém horním rohu obrazu vidíme Boha otce, kterak z nebes na zem sesílá Spasitele, v podobě malého nahého dítěte se svatozáří. To si již nese malý křížek, doklad jeho nevyhnutelného osudu.

Na jižní stěně se také nachází výjev Sv. Mikuláš obdarovává dcery chudého rytíře. Zobrazení tohoto světce by se mohlo vztahovat na křestní jméno objednavatele výmalby, ale také na opata postoloprtského kláštera, který nesl stejné jméno.

---

79 ROYT 2015c, 13.

80 Ibidem.

81 ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2008.

Na severní stěně navazuje na scénu benediktinů výjev Panny Marie Ochránitelky. Panna Marie zde pod svým pláštěm skrývá věřící. Ochranný plášť je symbolem milosrdenství. Vedle následuje scéna se zjednodušeným Posledním soudem typu Deésis (tedy s hlavními přímluvci Pannou Marií a sv. Janem Křtitelem). Kristus v majestátu se vznáší v duhové mandorle. Dva andělé zleva i zprava troubí na trubky a zároveň přináší nástroje Kristova Umučení – kříž a kopí. Pod Kristem vstávají mrtví z rakví. Vpravo od této scény se nachází sanktuárium, taktéž malířsky pojednané. Létají kolem něj andělé. Před jedním z nich se rozprostírá plátno s pravou podobou Kristovou vloženou do medailonu – tzv. Veraikon. Ten navazuje na starší tradici byzantského mandylionu, který vychází z apokryfního příběhu o „nerukotvorném“ zobrazení Kristovy tváře pro edesského krále Abgara.⁸² Jan Dientsbier a Petr Skalický uvádí, že se jedná o roušku Veroničinu,⁸³ což je chybné určení, vzhledem k provedení Kristovy tváře. Na Veroničině roušce je Kristova tvář zkrvavena a opatřena trnovou korunou, což se zde neobjevuje. Veraikon se často vyskytuje na nástěnných malbách i na mozaice Zlaté brány Svatovítské katedrály. Od poloviny století jej nacházíme i v deskové malbě, neboť ho jako relikvii dovezl císař Karel IV. r. 1355 z Říma do Prahy.

6. 2 Kostel sv. Matouše v Dobroměřicích

Necelý kilometr severně od Loun na druhé straně řeky Ohře se rozkládá ves Dobroměřice, jež se pyšní kostelem sv. Matouše, v němž se dochovala bohatá a ikonograficky velmi zajímavá středověká výmalba. Na všech jeho stěnách můžeme dnes obdivovat cykly v různém stupni zachování: christologický, svatováclavský, magdalénský a cyklus ze života starozákonního Joba.

Kostel sv. Matouše je poprvé připomínán r. 1331, kdy lounský rychtář Frycek Bér postoupil jeho patronátní právo abatyši nově založeného kláštera magdalenitek na lounském předměstí zvaném Benátky.⁸⁴ Bér byl bohatým měšťanem, který získal v roce 1321 do dědičného držení lounské rychtářství se cly. Erb rodiny béru se dosud hrdě skví na

---

82 ROYT 2007, 302 – 303.

83 DIENSTBIER/SKALICKÝ 158.

84 BERÁNEK 2015b, 377; ROYT 2016, 115.

vítězném oblouku kostela. Rychta zůstala v držení Běrových potomků až do r. 1463, kdy ji městská obec odkoupila zpět.⁸⁵

Zakladatel obdaroval klášter bohatým majetkem, včetně vsi Dobroměřice, za což vymezil pro sebe a své následovníky nadstandardní výsady. To posléze vedlo ke sporům mezi patrony kláštera (Fryckovy potomky) a magdalenitkami.⁸⁶ Součástí rozepře byl i spor o papežský desátek mezi dobroměřickým farářem a magdalenitkami. Rozepři nakonec ukončila vzájemná dohoda, s níž došlo i k potvrzení patronátních práv Běrovým potomkům a přiřčení dobroměřické fary k majetku kláštera.

Kostel sv. Matouše vznikl patrně ve druhé čtvrtině 14. století. Mohl vzniknout až po uváděném datu 1331, v souvislosti se vznikem kláštera. Sestává z téměř čtvercového presbytáře a výrazně odsazené obdélné lodi. Na plochostropou loď navazuje jižní předsíň s restaurovaným lomeným portálem s přetínanými pruty ve vrcholu. Při severní straně presbytáře byla přistavěna hranolová věž. Kostel byl upravován v 16. století, novověké přestavby ale povětšinou nepřestály regotizaci kostela v r. 1907. Zůstal ale obloučkový štít presbytáře. Kručka při západní stěně je novověká, ale rozmístění nástěnných maleb prozrazuje, že zde jakási kručka se schodištěm na severní straně byla již ve 14. století. Kostel byl nově restaurován v letech 2005 – 2011.⁸⁷

6. 2. 1 Cykly nástěnných maleb v kostele sv. Matouše

Z r. 1887 pochází zpráva od konzervátora Plahla, že v kostele sv. Matouše v Dobroměřicích u Loun byly objeveny nástěnné malby. V té době byly pokryty 2 cm silnou tvrdou vrstvou malty.⁸⁸ V r. 1911 pak proběhl pokus o odkrytí fresek malíři K. C. Klusáčkem a Arne Novákem. Ve stejné době proběhlo prolomení nových oken, což se bohužel stalo osudným malbám v obou prolomených oknech v severní i jižní stěně lodi: jednalo se o výjevy Bičování Krista a další.⁸⁹

První popis výmalby provedl Kamil Hilbert, který se ve své zprávě pokusil určit jednotlivé scény svatováclavského a christologického cyklu. Také uvádí postavu Frycka

---

85 SKALICKÝ 2014, 231.

86 Ibidem

87 BERÁNEK 2015b, 377.

88 ŠÁMAL 1930, 39.

89 Ibidem.

Béra jako objednavatele výzdoby.⁹⁰ Z r. 1930 pochází dvě krátké zprávy o výmalbě z pera Františka Štědrého a Jindřicha Šámala.⁹¹ Rok na to se o nich krátce zmiňuje Antonín Matějček.⁹² Po delší odmlce si jich všímá až Pešina v úvodu svého souborného díla o nástěnné středověké malbě, kde je dává do souvislosti s dvorským prostředím.⁹³ Malby v Dobroměřicích uvedl do kontextu výzdoby slavětínského kostela Jakub Vítovský.⁹⁴ Ve své diplomové práci z r. 1975 vyjadřuje myšlenku, že malby objednaly sestry magdalenitky, aby si pojistily patronátní právo kostela, o něž vedly spory s lounskými měšťany. Ve svém pozdějším článku z r. 1983 o Dobroměřicích přímo nepojednává, ale hovoří zde o dílně, která byla zodpovědná za výzdobu tzv. slavětínské skupiny. Jen velmi stručně se dobroměřických nástěnných maleb dotýká Karel Stejskal v akademických dějinách umění.⁹⁵ Josef Záruba-Pfeffermann připisuje malby stejné dílně jako Vítovský, ale upozorňuje, že se jedná o dílo více umělců: pro svatováclavský cyklus je typická kresebnost, zbytek výmalby se vyznačuje bohatším pojetím draperie, odvozeným z dvorského slohu 70. let 14. století.⁹⁶ Tuto hypotézu ale vyvrátil poslední odkryv maleb. V nedávné době vzniklo důsledné pojednání o možném objednavateli a konceptorovi nástěnných maleb Dobroměřicích z pera Petra Skalického.⁹⁷ Ten je také autorem katalogového hesla o dobroměřických malbách v knize *Bez hranic*.⁹⁸ Nejnověji malby zahrnul Jan Royt do svého přehledu o vývoji malířství v severozápadních Čechách za lucemburské vlády.⁹⁹

Dochované nástěnné malby jsou adjustovány do horizontálních pásů. Cykly probíhaly v jednotlivých pásech po celém obvodu kostela. Nejlépe jsou dochovány výjevy na severní a jižní stěně lodi.

---

90 SKALICKÝ 2014, 225.

91 ŠTĚDRÝ 1930, 11.

92 MATĚJČEK 1931, 267.

93 PEŠINA 1958, 107.

94 VÍTOVSKÝ 1975, 196–197; VÍTOVSKÝ 1983, 530–535.

95 STEJSKAL 1984, 343.

96 ZÁRUBA PFEFFERMANN 2012, 116–130.

97 SKALICKÝ 2014, 223–249.

98 Idem 2015a, 378.

99 ROYT 2016, 113–115.

6. 2. 1. 1 Christologický cyklus

Pašijový cyklus bohužel utrpěl snížením stropu celé stavby, proto jej dnes můžeme identifikovat pouze na základě spodních částí výjevů. Na západní stěně se nachází fragment Vzkříšení Lazara a Kristova vjezdu do Jeruzaléma, kde nás zaujme neumělé, snad až naivní zpodobnění oslíka. Na horním pásu severní stěny spatřujeme následující výjevy: Poslední večeře, Jidáš zrazuje Krista veleknězi Kristus na hoře Olivetské (s půvabným zobrazením schouleného spícího apoštola), Jidášova zrada a zajetí Krista, Kristus před Kaifášem, Kristus před Pilátem, Bičování Krista, Korunování Krista trním, Nesení kříže. Pandán těmto scénám tvoří horní pás jižní scény, kde se odehrávají tyto příběhy: Nanebevstoupení Krista, Seslání Ducha svatého, Svatba v Káni Galilejské, Pohřeb Lazara. Zmrtvýchvstání Krista se nenachází v horním pásu, ale bylo umístěno do pásu středního pod výjev Nanebevstoupení Krista. Obě scény jsou poměrně dobře zachovalé. Na výjevu Nanebevstoupení vidíme téměř celé postavy klečících apoštolů se svatozářemi, kterak se sepjatýma rukama zbožně hledí na probíhající zázrak. Spasitele zde typicky pro tento námět reprezentují pouze v obláčku se vznášející chodidla. Ukřižování se v kostele nedochovalo. Jeho umístění lze předpokládat buďto na vrcholu triumfálního oblouku, nebo mohlo na severní stěně tvořit pandán Zmrtvýchvstání na stěně jižní (scéna na tomto místě se nedochovala). Tím by naproti sobě byly umístěné ikonograficky nejvýznamnější scény cyklu: smrt Spasitele a jeho Zmrtvýchvstání. Na stěně vítězného oblouku spatřujeme výjev Ukládání Krista do hrobu. Vzhledem k tomu, že hlavní děj této scény se odehrává v její spodní části, můžeme dodnes spatřit dojemný okamžik, kdy Panna Marie drží v náručí bezvládné tělo syna zabalené v bílém plátnu. Do christologického cyklu byl zakomponován i dnes již blíže neurčitelný prorok a erb Bérů na triumfálním oblouku. Včlenění příběhu Lazara z Betánie do christologického cyklu není příliš časté. Identifikaci scén jakožto Lazarova příběhu podporuje podle Petra Skalického podobnost s výjevem na tzv. Magdalénském okně v katedrále v Chartres.¹⁰⁰ Tam je však scéna zařazena do magdalénského cyklu, který je zde vyprávěn samostatně ve spodním pásu severní stěny.

---

100 SKALICKÝ 2014, 234.

6. 2. 1. 2 Svatováclavský cyklus

Pod christologickým cyklem se rozvíjí pás o životě českého patrona, svatého knížete Václava. Ten je tu představen spíše jako dobrosrdečný muž, bohabojný služebník, než jako rytíř a vladař (na rozdíl například od Černochova). Tematicky se tu tak navazuje na cykly, které vznikly kolem pol. století a později (schodiště Karlštejna...) Svatý Václav je zde na všech scénách vyobrazen téměř stejně: s bradkou a šedo zelenou knížecí čapkou, za kterou je vždy zlatá svatozář. Oblečen je do modrých přiléhavých kalhot a přepásaného červenohnědého roucha, většinou má přes něj zelený plášť. Jednotlivá vyobrazení jsou orámovaná červenými rámy zdobenými dubovými listy. Na severní stěně byl cyklus poničen prolomením novodobých oken. Na prvním identifikovatelném výjevu sv. Václav boří pohanskou modlu pomocí jakési zbraně. Při této činnosti ho podporuje letící anděl. Modla v podobě malého rohatého démona stojí na hroustícím sloupu. Tato scéna je v rámci svatováclavského cyklu dosti neobvyklá. Známe ji spíše z cyklů skutků Kristových. Následuje výjev Sv. Václav zakládá kostely, kde kníže ukazuje třem kněžím do otevřeného chrámu. V další scéně sv. Václav sklízí obilí, na což navazuje výjev pečení hostií, kde světec sedí za stolem, na kterém leží již upečené oplatky. Třetí pás výmalby severní stěny se počíná scénou, na které sv. Václav pomáhá vdově s dřívím, čemuž zprava přihlíží tři ženské modlíci se postavy. Za svatým Václava stála ještě jedna postava, která je však poškozená. Mohlo by se ale jednat o legendického pomocníka Václavova – Podívěna. Vzhledem k přítomnosti dvou psů se jedná ale spíše o hajného, který knížete nepoznal a zbil ho za krádež dříví (tuto scénu známe z Černochova). Následuje Osvobození vězňů z vězení. Dále se v tomto pásu odehrává zázračné přijetí sv. Václava na sněmu v Řezně. Vedle sedí sv. Václav na hostině v Boleslavi. V prostoru dnešního okna se nejspíš odehrávalo Václavovo zavraždění.

O životě svatého Václava nás zpravují četné legendy, z těch nejstarších jmenujme např. První Staroslověnskou legendu, *Crescente fide*, Gumpoldovu legendu, či legendu Kristiánovu (všechny z 10. století.)

6. 2. 1. 3 Cyklus sv. Máří Magdaleny

V nejspodnějším pásu severní stěny se odvíjí epizody příběhu, který Petr Skalický určil jako magdalénský cyklus.¹⁰¹ Z něj se však bohužel dochoval pouze jediný výjev přímo pod kruchtou. Na tomto rozměrném poli se odehrává obrácení sv. Máří Magdaleny při umývání Kristových nohou v domě Šimonově. Světiče se na scéně objevuje hned třikrát. Nejprve je zobrazena v kloboučku, zatím bez svatozáře. V ruce drží malý předmět, který Petr Skalický označil jako zrcátko. Motiv sv. Máří se symbolem zrcadla se v našem prostředí nevyskytuje.¹⁰² Zrcadlo představuje jednu z neřestí – marnivost, která zde jistě souvisí i s honosným oděvem světiče.¹⁰³ K Máří přistupuje ženská postava, nejspíše Marta. Za ní jsou zobrazeny ještě dvě elegantně oděné ženy, tvář jedné z nich je však zcela zničena. Následuje zobrazení světiče opět bez nimbu, kterak vchází do domu Šimonova příbytku, ve kterém pak potřetí zpodobněná světiče vykonává pokání a umývá nohy Kristovi. V této chvíli již její hlavu korunuje svatozář, která nám prozrazuje, že došlo k obrácení nevěstky od prostopášného života k životu ctnostnému.

6. 2. 1. 4 Další části výmalby

Po levé straně vchodu se na jižní stěně dochovalo monumentální zobrazení sv. Kryštofa. Jeho zobrazení působí až prostorovým dojmem, nakročená noha způsobuje iluzi, že sv. Kryštof kráčí směrem k divákovi. Tvář obra byla bohužel poškozena a kvůli snížení stropu se nedochovala ani velká část chlapce – Krista, kterého Kryštof nese na rameni. Kryštofův příběh vypráví Zlatá legenda. Podle ní se tento „*Kananejec, mohutného vzrůstu a děsivého vzezření*“ nejprve jmenoval Reprobis, ale později byl nazýván Christophoros - ten, který nese Krista.¹⁰⁴ Kult tohoto světce se šířil již od 5. století. Během středověku se

---

101 Ibidem 230.

102 Ibidem 234; Podobný případ jako v Dobroměřicích uvádí SKALICKÝ o něco mladší výšivku kappuly z pokladu mariánského gdaňského dómu. Na něm je vyšito pět výjevů ze života Máří Magdaleny. V prvním má na sobě elegantní klobouk, módní oblečení a v ruce drží kruhové zrcadlo. Okolo je vyšita skupina rovněž módně oblečeného panstva, z nichž někteří na zrcadlo poukazují.

103 HALL 1991, 504.

104 „...nesl Krista na zádech čtverým způsobem: na zádech, aby ho přepravil přes řeku, v těle při umrtvování, v mysli ze zbožnosti a v ústech, když jej vyznával nebo kázal.“ VORAGINE/VIDMANOVÁ 1998, 194.

rozšířil názor, že pohled na tohoto obra ochraňuje před smrtí a nemocemi. Proto byl v rámci prostoru chrámů většinou umístěn naproti nebo nad vchodem. Na našem území objevuje na stěnách kostelů velmi často, a to již od románského období.¹⁰⁵

Na druhé straně prolomeného okna se nachází ve špaletě kruhového okénka erb Šanovských ze Šanova, o němž se ještě zmíním později. Vedle něj se nachází těžko identifikovatelný výjev. Vidíme sedícího muže bez svatozáře, okolo které stojí tři mužské postavy se zvednutými pažemi či ukazující na muže ve středu. Petr Skalický uvažuje, že se jedná o Chúra posmívaného Židy. Tento výjev najdeme i v cyklu nástěnných maleb v Emauzích. Starozákonní Chúr byl současníkem a velkým podporovatelem Mojžíše. Jeho apokryfní příběh vykládá např. Petr Comestor. Chúr se spolu s Áronem prý postavil Židům, kteří uctívali zlaté tele, zatímco Mojžíš odešel na horu Sinaj (Ex 32, 1 – 35). To Židy rozlítlo a na oba muže se vrhli, přičemž nebohého Chúra zabili. Posmívání Chúrovi bývá vnímáno jako typologický předobraz posmívání Kristu. Námět je přejat nejspíš ze Zrcadla lidského spasení – rukopisu, který vznikl někdy na počátku 14. století.¹⁰⁶

Část jižní stěny pod kruchtou byla pravděpodobně vymezena cyklu Jobovu. Z něj se dochoval pouze výjev, který Skalický považuje za nejkvalitnější část výmalby kostela sv. Matouše.¹⁰⁷ Starozákonní Job je na něm trýzněn svou ženou a ďáblem. Sedící ztrápený muž útrpně sklání vousatou hlavu k levému rameni. Ve výrazu jeho tváře lze dosud číst bolest z těžkého osudu. Sedí rozkročen, bílý plášť zakrývající splývající z jeho ramen mu v klíně tvoří mísovité záhyby. Jeho štíhlá, módně oblečená žena se závojem k němu přichází z pravé strany a ohrožuje ho jakousi zbraní, snad bičem. Po levé straně se jen částečně dochovala černá postava ďábla, dosud však můžeme spatřit jeho vychrtlé nohy a osrstěný dlouhý ocas. Tuto scénu nenajdeme v Bibli, ale opět lze inspiraci hledat v Zrcadlu lidského spasení, kde je toto zobrazení vnímáno jako typologický předobraz Bičování Krista, které se zde nachází v rámci pašijového cyklu.¹⁰⁸

Styl nástěnných maleb vychází z předchozích desetiletí a naivně interpretuje významná díla sedmdesátých a osmdesátých let. Vyznačují se dosti rustikálním projevem a

---

105 Nejstarší vyobrazení nalezneme v kostele sv. Jiří v Bořitově (druhá čtvrtina 13. století) a v kostele sv. Petra a Pavla v Albrechticích (konec 13. století), dále pak např. v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě, v kostele sv. Petra a Pavla v Čáslavi, či v klášterním kostele Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích

106 KUBÍNOVÁ 2012, 259.

107 SKALICKÝ 2014, 230–231.

108 Ibidem 238; KUBÍNOVÁ 2012, 262–264.

eklektickým pojetím různých proudů, včetně občasných formulací Třeboňského mistra.¹⁰⁹ Malby jsou vesměs všemi odborníky kladeny do 80. let 14. století.¹¹⁰

Zbývá dořešit složitou otázku, kdo mohl být objednavatelem maleb v dobroměřickém kostele. V kostele se dochovaly erbovní štíty měšťanského rodu Bérů (na významném místě v rámci christologického cyklu) a rodu Šanovských ze Šanova. Vzhledem k složité ikonografii výzdoby je nepravděpodobné, že by její koncept vytvořil laický donátor z rodu Bérů. Petr Skalický vyslovuje zajímavou hypotézu, že objednavatelem mohl být jeden z potomků Frycka Béra, zatímco konceptorem (autorem ideové koncepce) příslušník rodu Šanovských.¹¹¹ Mohlo se jednat o místního faráře, vzhledem k dataci maleb by jím mohl být kněz Václav z Podmokel, jenž zde vykonával funkci faráře od r. 1387. Podmokly se nachází nedaleko od Šanova, sídelního místa Šanovců. Vzhledem k zobrazeným scénám ze života sv. Máří Magdaleny a starozákonního Joba lze předpokládat, že na zadání výzdoby participoval i blízký klášter. Magdalénský cyklus lze odkázat k patronce řádu a příběh utrpení Joba by mohl odkazovat na činnost magdalenitek v rámci městské komunity – z pramenů víme, že zde provozovaly špitál.¹¹²

Malby v kostele sv. Matouše tak mohly představovat i stvrzení příměří mezi patrony kostela (Béry) a magdalenitkami. Mohlo jít také ale o jasné vymezení dříve potvrzených práv jednotlivých účastníků sporu.¹¹³ Zatímco patronovi kostela připadlo připomenutí jeho rodu na nejčestnějším místě, vliv magdalenitek je zde zpřítomněn prostřednictvím témat souvisejících s jejich spiritualitou a činností.

6. 3 Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Židovicích

Jednou z historických staveb, které na úkor těžby podlehly necitlivým zásahům do kulturní krajiny severozápadního regionu, byl kostel Nanebevzetí Panny Marie v bývalé vsi Židovice. Malá obec se rozkládala na jihovýchod od města Most, než v 70. letech zanikla a její místo nahradila výsypka. Kostel byl prodán národnímu podniku Doly Vladimíra Iljiče

---

109 ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2011, 52.

110 ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2011, 52; SKALICKÝ 2014, 241; SKALICKÝ 2015b, 337; ROYT 2016, 116.

111 SKALICKÝ 2014, 240–242.

112 SKALICKÝ 2015a, 378.

113 SKALICKÝ 2014, 242.

Lenina a na jaře roku 1974 byla zrušena jeho památková ochrana a kostel byl postupně rozebrán. Architektonické články se naštěstí uchovaly v depozitáři na zámku v Jezeří.¹¹⁴ Nástěnné malby, které tvořily výzdobu kostela, byly při jeho demolici transferovány a dnes jsou k vidění v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Mostě.

Židovický kostel je spolu s vesnicí v pramenech poprvé zmiňován r. 1352, kdy zdejší farář odváděl desátek šest grošů. Kostel patřil pod správu zaniklého kláštera řeholních kanovnic Božího hrobu ve Světcí (nejedná se o Světec Bedřichův, ale o obec ležící mezi Teplicemi a Bílinou). Z r. 1364 pochází zmínka, že abatyše kláštera dosadila ke kostelu faráře Martina z Bíliny. V 16. století přechází kostel společně s celým majetkem světeckého konventu pod správu pražského arcibiskupství, který jej posléze prodalo klášteru magdalenitek v Mostě.¹¹⁵

Nevelký kostel s obdélnou lodí a mírně odsazeným, pětibocí uzavřeným presbytářem se nacházel na jižním okraji návsi. Vítězný oblouk kostela byl hrotitý, kněžiště bylo sklenuto na jehlancové konzoly gotickou žebrovou klenbou s kruhovými svorníky. Do plochostropé sakristie vedl sedlový portálek. V průběhu 18. století prošel barokními úpravami, k západní stěně byla přistavena hranolová věž korunovaná cibulovou bání, segmentová okna presbytáře byla barokně upravena. Během těchto úprav nejspíše také zanikla většina původní středověké freskové výmalby kostela.¹¹⁶

6. 3. 1 Přenesené nástěnné malby

Malířská výzdoba se v Židovicích dochovala na vítězném oblouku a na poměrně velkých částech omítky severní i jíní stěny a v presbytáři. Fresky byly odkryty Bohuslavem Slánským r. 1966 a v následujícím století proběhl jejich transfer provedený Vladimírem Doležalem a Karlem Strettim.¹¹⁷ Sejmuté malby převzalo tehdejší Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Ústí nad Labem.¹¹⁸ V polovině 80. let došlo k jejich restaurování a osazení na panely.¹¹⁹ Nyní jsou ve správě památkového ústavu a jsou umístěny, jak psáno výše, v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Mostě.

114 ČECHURA 2012, 304.

115 Ibidem.

116 PATRNÝ/SKALICKÝ 2015, 441.

117 ROYT 2016, 117.

118 VÍTOVSKÝ 1983, 530.

V r. 1988 proběhla v Jiřském klášteře na Pražském hradě výstava Národní galerie, na níž mohli diváci zhlédnout sejmuté židovické fresky. Do odborné literatury je poprvé uvedl Jakub Vítovský, který je poprvé dal do souvislosti s dílnou působící na Lounsku a Žatecku a jejímž dílem je výzdoba kostelů ve Slavětíně Dobroměřicích.¹²⁰ Pracím této dílny a tedy i malbám ze Židovic se podrobně zabýval i Josef Záruba-Pfeffermann.¹²¹ Jan Royt je zmiňuje ve své stati o středověké malbě severozápadních Čech.¹²² Text jim věnovaný, jehož autory jsou Michal Patrný a Petr Skalický, je také součástí katalogu výstavy Bez Hranic.¹²³

O rozvržení maleb v kostele nás informuje fotografická dokumentace. Presbytář po celém jeho obvodu původně zdobil pás světců a světců, většina jejich hlav byla ale bohužel zničena při barokizaci oken. Rozpoznání byli pouze sv. Prokop a sv. Vít,¹²⁴ což samozřejmě vede k myšlence, že zde byli zobrazení zemští patroni. Vítězný oblouk byl vyzdoben ve své době vcelku obvyklým způsobem: medailony s proroky a dvěma Sibylami.

I z lodi kostela se dochovaly některé malby. Na ploše triumfálního oblouku se směrem do lodi obracel výjev Zvěstování Panně Marii, ze kterého však zbyly pouze stopy. Východní část triumfálního směrem do lodi zdobil obraz Klanění tří králů. Hlava Panny Marie a tvář jednoho z králů však podlehly zkáze. Umístěním výjevu na vítězný oblouk, monumentálním měřítkem a celkovou propracovaností, je přímou odezvou záliby Karla IV. v tomto námětu, povyšujícím současně patronku kostela, Pannu Marii i adorujícího krále.

Na jižní stěně kostela se tyčil monumentální sv. Kryštof.¹²⁵ Židovickému sv. Kryštofu jsou časově blízká jeho zobrazení v kojetickém kostele sv. Petra a Pavla, v kostele stejného zasvěcení v Kostelci u Heřmanova Městce, či v klášterním chrámu Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích.

O včasnosti, rychlém přenosu umělecké, respektive kulturní novinky z dvorského prostředí na venkov vypovídá nejvíce výjev Umučení 10000 rytířů, který vévodil severní stěně. Podélná kompozice byla narušena vložením barokního okna. Umučení rytíři, na scéně zobrazení vpravo, jsou nabodaní na vzrostlé ostnaté stromy. Stromů a na nich

---

119 <http://previous.npu.cz/pro-navstevniky/exponat-tydne/news/8730-exponat-tydne-nastenne-malby-prenesene-ze-znicenych-kostelu-v-kopistech-a-zidovicich/>, vyhledáno 30. 3. 2020.

120 VÍTOVSKÝ 1983, 530.

121 ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2012, 116–130.

122 ROYT 2016, 116–117.

123 PATRNÝ/SKALICKÝ 2015, 441.

124 VÍTOVSKÝ 1983, 530.

125 K ikonografii a zvyku umísťovat tohoto světce naproti nebo nad vchod do kostela se již zmiňuji v podkapitole č. 6. 2 o výzdobě Dobroměřic.

umírajících mužů bylo nejspíš, podobně jako ve Slavětíně, po deseti, každý zastupoval jeden tisíc.¹²⁶

Malby v kostele v Židovicích dosáhly velmi vysoké umělecké úrovně. Podobně jako nedaleké Kopisty (malby ze zdejšího kostela datované do 15. století měly velmi podobný osud jako malby židovické), Židovice patřily, jak už bylo řečeno, nedalekému klášteru ve Světcí. Byly rovněž podřízeny pražské komendě křížovníků na Zderaze, odkud byl do Židovic dosazován farář. Ten si přirozeně odnášel z Prahy vysoké nároky na úroveň výzdoby kostela.

Jakub Vítovský malby časově zařadil do 60. let 14. století, což se zdá býti ale dosti brzy.¹²⁷ Vlasta Dvořáková datuje až do 80. let. S tím se shodují i Michal Patrný a Petr Skalický i Jan Royt¹²⁸ Záruba-Pfeffermann je posouvá dokonce až do 90. let.¹²⁹

6. 4 Kostel sv. Jakuba Většího v Bedřichově Světcí

Do tzv. slavětínské skupiny je řazena i fragmentárně dochovaná výzdoba farního kostela sv. Jakuba Většího v Bedřichově Světcí, části obce Bělušice v údolí Zaječického potoka, nedaleko města Most. Tato památka se nachází necelých deset kilometrů od bývalých Židovic. Světecké malby jsou těm židovickým blízké nejen místem, ale i slohově a časově.

V Bedřichově Světcí díky výzkumu Jana Klápště podařilo zachytit vývoj raně feudálního sídla.¹³⁰ Výstavba kostela opět souvisí s rodem Hrabšiců. Světec byl v držení hrabišických manů, vladyků ze „Světce“, kteří následovali své mocné pány v zakládání pozdně románských tribunových kostelů.¹³¹ V první písemné zmínce o vsi nacházíme Ahněho ze Světce mezi společností krále Václava I., který během masopustu r. 1238 zavítal do osekého kláštera. Ahně je mezi jinými označen jako svědek donační listiny, kterou král

---

126 více o tomto zajímavém ikonografickém námětu pojednávám v kapitole 4 o výzdobě slavětínského kostela.

127 VÍTOVSKÝ 1983, 532.

128 PATRNÝ/SKALICKÝ 2015, 441; ROYT 2016, 116.

129 ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2012, 118.

130 KLÁPŠTĚ 1994, 31–38.

131 VELÍMSKÝ 2002, 60.

vydal pro klášter cisterciáček v Marienthalu.¹³² To je zároveň dokladem existence kostela, který sloužil při šlechtickém sídle.

Jeho vznik je datován již do počátku 13. století, byl po r. 1270 a ve 14. století přestavěn, později proběhly i renesanční úpravy.¹³³ Půlkruhovým portálem z nejstarší stavební etapy vstupujeme do obdélné původní románské lodi, která se otevírá jednoduchým gotickým vítězným obloukem do pravoúhlého presbytáře. Ten nahradil v poslední třetině 13. století dřívější půlkruhovou apsidu.¹³⁴ Kněžiště je sklenuto dvěma poli křížové klenby na profilovaných jehlancových konzolách. V jeho severní zdi se nachází intaktně dochované sanktuárium s profilovaným kamenným rámem a vimperkem zdobeným kraby a kytkou. Rovněž sakristie je sklenuta jedním polem křížové klenby s terčovým svorníkem. Zděná empora, která se nacházela v západní části chrámové lodi, byla nahrazena dřevěnou kruchtou.

6. 4. 1 Nástěnné malby v presbytáři a na vítězném oblouku kostela

Hlavní význam světeckého kostela spočívá především v rozsáhlých cyklech dochovaných maleb pocházejících z doby středověku, renesance i baroka. Nejstarší vrstva výmalby se zachovala na kamenných prvcích: na vítězném oblouku, vimperku sanktuáře a svornících klenby presbytáře.

Malby poprvé zmiňuje Heide Mannlová v Památkové péči.¹³⁵ Koncem 60. let proběhl v kostele průzkum, který vyústil v restaurování maleb Bohuslavem Slánským a jeho studenty v první polovině 70. let minulého století. V odborné literatuře si jich pak výrazněji všiml Jakub Vítovský, který je spojil s malířskou dílnou zodpovědnou za výzdobu kostela ve Slavětíně.¹³⁶ Do své studie o slavětínské skupině nástěnných maleb je zařadil Josef Záruba-Pferffermann.¹³⁷ Samozřejmě byly zařazeny i do katalogu *Bez hranic*,

---

132 CDB III. 1, č. 176, 217–220; VELÍMSKÝ 2002, 52.

133 PATRNÝ 2015b, 434.

134 Ibidem.

135 MANNLOVÁ 1965, 54–56.

136 VÍTOVSKÝ 1975, 160–161; VÍTOVSKÝ 1983, 530–535.

137 ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2012, 116–130.

kde jim krátký text věnoval Petr Skalický.¹³⁸ Dále se jimi v katalogu výstavy Severozápadní Čechy za vlády Lucemburků zabýval Jan Royt.¹³⁹

V presbytáři se dochovaly malby zdůrazňující eucharistii a téma Posledního soudu. Ve svornících můžeme identifikovat polopostavy Bolestného Krista a Krista Pantokratora. Tyto malby mají zdůraznit význam Kristovy oběti a roli Krista jako eschatologického soudce. Na vimperku sanktuária spatřujeme sochařsky pojednaný trojlist, v jehož prostřední části je zobrazen subtilní eucharistický Kristus, ukazující na svou ránu v boku. K němu vzhlížejí klečící donátoři, každý v jednom z postranních listů.

Největší část výzdoby je dochována na vítězném oblouku. Z něj shlížejí tváře deseti proroků v kruhových medailonech. Vousatí proroci různě gestikulují, každý drží nápisovou pásku, jejich obsah se bohužel nezachoval. Medailony jsou tvořeny propletením dvou lodyh, zelené a bílé, které zdobí členité púčiky. Lodyhy mezi jednotlivými medailony tvoří ještě menší kruhy. Podobné umístění proroků v rámci výzdoby kostela není ve 14. století výjimečné. Zmiňme malby v Krupce, Dolním Bukovsku, Mšenci, Kožlanech aj.

Pod proroky spatřujeme naproti sobě dvě navzájem velmi podobné mučednické scény. Jedná se o stětí svaté Kateřiny (kterou snadno rozeznáme díky jejímu atributu – velkému kolu) a světice, kterou J. Vítovský určil jako svatou Dorotu.¹⁴⁰ Její kat má tvář zahalenu kuklou, je opásán zástěrou a v obou rukou třímá velký meč. Nad světici se v oblacích vznášejí okřídlený anděl, který odnáší duši světice v podobě drobného dětského tělíčka do nebes. Tuto scénu zleva pozoruje klečící postava donátorky dlaněmi pozdvihnutými k modlitbě. Svatá Dorota se vyskytuje především v severoevropském malířství. Jedná se o světici, pannu a mučednici z Ceasareje, jež byla popravena na příkaz římského místodržícího, neboť se odmítla vzdát své víry.¹⁴¹

Svatou Kateřinu na druhém výjevu stíná muž v přiléhavém gotickém oděvu se suknicí, s odhalenou tváří. Jeho zbraní je tentokrát velká zahnutá šavle. Postava donátora buďto podlehla zkáze, nebo se zde vůbec nevyskytovala. Kateřina Alexandrijská byla uctívána jako mučednice, patronka vzdělání a učenosti, neboť vyhrála disputaci nad mnoha filozofy a učenici císaře Maxentia, jenž po ní zatoužil a pokusil se argumentací podvrátit její

---

138 SKALICKÝ 2015, 434.

139 ROYT 2016, 116.

140 VÍTOVSKÝ 1983, 530.

141 VORAGINE/VIDMANOVÁ 2012, 385–388.

víru. Když se mu to nezdařilo, dal císař Kateřinu umučit ve velkém kole, které však bylo zničeno bleskem. Nakonec však byla panna sřata.¹⁴²

Výzdoba oblouku pokračuje i pod mučednickými scénami. Zde upomínají na mešní oběť dvě scény s pozdvihováním svátostí. Opět jsou umístěny naproti sobě a jsou opět téměř totožné. Před oltářem kněz pozvedá hostii a za ním vždy klečí muž sledující zázrak eucharistie. Tyto výjevy vyjadřují sakrální, slavnostní význam prostory kněžiště, kde se odehrává nejvyšší zázrak eucharistie a kde je Tělo Páně také uchováváno.

Zastavme se nyní krátce u místních vladyků ve 14. století, neboť je to z hlediska výkladu maleb důležité. Z historické literatury se dovídáme pouze výčet jmen.¹⁴³ Vítovský je však doplnil několika dalšími údaji, které vyplývají z písemných pramenů: doložil kontakty místních pánů s pražskou svatovítskou kapitulou, jejímž kanovníkům patřila část vsi. V polovině 14. století se v pramenech objevuje vladyka Bedřich, podle nějž dostalo jméno vsi svůj přídavek. Známe také jména jeho bratrů, Jana řečeného Buch a Přecha neboli Příbyslava. Později je zde doložen Hašek ze Světce.¹⁴⁴ Je pravděpodobné, že klečící muži na scénách s pozdvihováním svátosti mají představovat právě vladyku Bedřicha a jednoho z jeho bratrů.

Víme, že někdy mezi léty 1355 a 1371 získala svatovítská kapitula spolu s duchodem pro chórový oltář a část vsi i část patronátního práva ke kostelu, nejspíše darem od některého z pánů ze Světce. Nejspíš tento štědrý dárcer dovoval i přestavbu kostela, jehož třetí stavební etapa je datována do druhé poloviny 14. století, při níž došlo nejspíš k výmalbě kostela.

Zdejší malby neobvyklým způsobem zdůrazňují význam kněží. Tato tematika se v druhé polovině 14. století v Čechách šířila v souvislosti s reakcí na různé mystické směry v rámci předreformačního hnutí, v nichž byl kladen důraz na přímý vztah k Bohu, který není zprostředkován kněžími. Zde je příznačný právě velký důraz kladený na proměnu hostie v Tělo Krista. Z podobných důvodů se nejspíš přistoupilo i k zobrazení donátorů a kněží při svaté mši.¹⁴⁵

Tento námět spojuje Vítovský také s dlouhým sporem mezi drobnou šlechtou a církví o obsazování soukromých kostelů. Spor byl vyřešen vydáním Konfirmačních listů r.

---

142 Ibidem 343–349.

143 SEDLÁČEK 1909, 853.

144 VÍTOVSKÝ 1983, 531.

145 Ibidem.

1354 Arnoštem z Pardubic. Jedním ze členů jeho kanceláře byl i svatovítský oltářník Jan, kterému musel být tento problém znám. To by mohlo vysvětlovat hned dvojnásobné zobrazení mše svaté v kostele v Bedřichově Světi.¹⁴⁶

Zdejší malby, stejně jako malby ze zničeného kostela v Židovicích, na první pohled zaujmou svou expresivností a výraznou podkresbou. Projev zdejšího malíře je dosti rustikální, v oblasti tváří a rukou působí jeho styl obhroublým dojmem. Jednotlivé postavy jsou vyobrazeny izolovaně a navzájem mezi sebou nekomunikují. V měkkosti a objemovosti postav vnímáme vliv theodorikovské malby.

Nejstarší vrstva malířské výzdoby byla Jakubem Vítovským, stejně jako výmalba původního židovického kostela, datována do 60. let 14. století.¹⁴⁷ Toto časové zařazení jen mírně poupravuje Záruba-Pfeffermann, který se domnívá, že malby vznikly na konci 60., nebo v 70. letech.¹⁴⁸ Petr Skalický upozorňuje na pojetí pohybu postav, na jehož základě posunuje jejich dataci až do 80. let.¹⁴⁹ Nejnověji se k této problematice vyjádřil Jan Royt, jehož datace souhlasí se Skalickým.¹⁵⁰

6. 5 Nástěnné malby ze zničeného kostela Povýšení sv. Kříže v Radonicích u Loun

Kostel v Radonicích stával na svém místě do r. 1905, kdy byl zbořen. Původně románskému kostelu přibyl nový gotický presbytář nejspíš v době povodně, která obec Radonice postihla. Tato přístavba je datována do 70. let 14. století. Vzhledem k tomu, že se mi nepodařilo dohledat fotografie nástěnných maleb pořizovaných Cyrilem A. Strakou, mohu zde o malbách referovat jen základě textu Josefa Záruby-Pfeffermanna.¹⁵¹ Zmíním se o nich tedy jen krátce. Jednalo se o Výjevy Kristova dětství na severní stěně chrámu: Navštívení, Narození Krista a Obětování v chrámu. Následovaly výjevy ze života Panny Marie: Narození Panny Marie a Zvěstování Panně Marii. Nad sanktuářem se nacházel obraz

---

146 Ibidem.

147 Ibidem.

148 ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2012, 122.

149 SKALICKÝ 2015, 434.

150 ROYT 2016, 116.

151 ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2012, 121–123.

Bolestného Krista, což je pro tento výjev velmi typické umístění, vzhledem k uchování hostie v sanktuáři – eucharistický Kristus poukazuje na důležitost mešní svátosti. Po stranách se nacházelo ztvárnění Poslední večeře, Sběrání many, Kristus před Soudem a Kristus na hoře Olivetské. Všechny tyto náměty opět poukazují k zázraku eucharistie. V presbytáři se nacházely postavy světců. V kostele byly také částečně dochovány zápisy českých veršů.

Straka malby společně s místním učitelem sejmul, ale položil je na hřbitovní zeď, kde vlhkost působila jejich zkázu. Zároveň je spojil s dílem Slavětínského mistra. S touto tezí souhlasí i Záruba-Pfeffermann, který uvádí, že malby používají podobná schémata jako ty slavětínské. Upozorňuje především na souvislost s výjevy ze života Marie Egyptské, Svátečního Krista a Zvěstování a Veraikon. Záruba-Pfeffermann si všímá také jistých paralel v rozvrhu výzdoby obou kostelů.¹⁵²

---

152 Ibidem.

7. Kostel sv. Václava v Černochově

Ve východním cípu lounského okresu se nachází starobylá obec Černochovo. Informace o historii obce i svatováclavského kostela ve 13. a 14. a stol podává drobné, ale velmi cenné dílo Vlastimila Mítha, který shromáždil dostupné písemné prameny do jedné publikace.¹⁵³ Ves patřila milevskému klášteru premonstrátů do r. 1207.¹⁵⁴ Tohoto roku opat Jarloch směnil Černochovo (Tsyрноchovo) za Týnčany v sedlčanském okrese se Slávkem I. Hrabšicem, komorním krále Přemysla Otakara I. Téhož roku výše zmíněný Slávek daroval prostřednictvím svého syna Bohuslava desátek z obilí v Černochově klášteru oseckému. Roku 1209 pražský biskup Daniel potvrdil statky oseckého kláštera, mezi nimi i ves Černochovo. Z dokumentu z doby kolem poloviny 14. století vyplývá, že r. 1340 patřila už klášteru celá ves. V listině jsou též vyjmenované polnosti kostela sv. Václava, což je první písemná zmínka o této stavbě. Kostel vznikl patrně krátce před r. 1340.¹⁵⁵

Architektuře černochovského kostela se věnoval například Dobroslav Líbal.¹⁵⁶ Z původně gotického kostela přečkal barokní úpravy pouze presbytář, který se však po vzniku nového kněžiště změnil na sakristii. Prostor je uzavřen pěti stranami osmiúhelníku, jež jsou prolomeny pěti vysokými gotickými okny. Interiér je zaklenut jedním neúplně zachovaným obdélným polem křížové klenby a paprskem závěru. Žebra dosedají na jehlancové konzoly a setkávají se ve dvou jednoduchých svornících. Architektonické provedení článků ukazuje na znalost francouzské poklasické architektury. Vzhledem k podobnosti kružby východního okna s kružbami v ambitu kláštera v Oseku z druhé čtvrtiny 14. století se můžeme domnívat, že osecký stavební mistr působil i ve zdejších kostelech.

---

153 MÍTH 2003.

154 MÍTH 2003, 8.

155 LÍBAL 2001, 58–59.

156 LÍBAL 2001, 58–59.

7. 1 Cyklus nástěnných maleb

Na zdech dochovaného kostelního závěru odhalili v 70. letech minulého století faráři František Pácha a Jaroslav Hasil původní středověkou malířskou výzdobu.¹⁵⁷ Ta se odvíjí ve třech horizontálních pásích na všech stěnách včetně ostění oken. V horním pásu jsme svědky svatováclavského cyklu. Ve středním vidíme postavy apoštolů a Panny moudré a pošetilé. Ikonografickým vrcholem tohoto pásu je monumentální Ukřižování. Dolní část je vyzdobena typickým dekorativním malovaným závěsem.¹⁵⁸

Nástěnným malbám v kostele sv. Václava v Černochově se v odborné literatuře nejprve věnovali Jaroslava a Pavel Kroupovi.¹⁵⁹ Jsou předmětem rozsáhlé studie Ondřeje Faktora v publikaci *Trans Montes*¹⁶⁰ a byly také zařazeny do katalogu výstavy *Bez hranic*.¹⁶¹ Dále se jimi podrobněji zabýval Jan Royt.¹⁶²

7. 1. 1 Svatováclavský cyklus

Cyklus maleb pojednávajících o životě a smrti sv. Václava se příliš neliší od dobových vyprávění legendy v knižní i nástěnné malbě. Počíná rozměrným výjevem na severní stěně presbytáře ve středním pásu (nadále pokračuje v pásu horním). Spatřujeme zde zlatovlasého patrona kostela jedoucího na světlém koni. Sv. Václav v sedle je zde zpodobněn jako ušlechtilý korunovaný vládce i rytíř, oděný do kroužkového brnění. Je opatřen dýkou se zlatou rukojetí, upevněnou za pasem, dále dlouhým kopím a štítem s černou přemyslovskou orlicí. Výjev se odehrává na zeleném pozadí a pod kopyty koně rozeznáváme i náznaky krajiny s pahorky. Klasická červená svatováclavská knížecí čapka je zde doplněna honosnou korunou s liliemi. Na tu upozorňuje Ondřej Faktor jakožto na symbol sv. Václava jako dědičného vladaře, pomocníka a patrna českých panovníků. Karel

---

157 FAKTOR 2014, 317.

158 Dolní pásy výzdoby nebývaly zdobeny figurální malbou s ohledem na vlhkost, která stoupá od podlahy kostela, čímž dochází k postupnému poničení výzdoby cca 1m nad zemí. Proto se malíři uchylovali k méně náročné výzdobě spodního pásu. Za tuto informaci děkuji panu prof. Roytovi.

159 KROUPA/KROUPOVÁ 1987, 560–564.

160 FAKTOR 2014, 315–329.

161 KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 388.

162 KUTHAN/ROYT 2016, 224–225; ROYT 2016, 108–111.

IV. nechal r. 1346 zhotovit korunu, která byla zasvěcena právě sv. Václavovi. V dobové nástěnné malbě nemáme mnoho možností spatřit sv. Václava reprezentovaného jako rytíře na koni. Jediný starší případ tohoto výjevu se nachází v dolní kapli domu U Kamenného zvonu z doby kolem r. 1310¹⁶³. Zobrazení Krista jakožto vladaře v rytířské zbroji korunovaného diadémem s liliemi souviselo s postavou císařem Karlem IV., jeho oblibou sv. Václava a s vytvořením Svatováclavské koruny.

Nad jezdeckým výjevem se odehrává scéna Hostiny v Boleslavi, značně poškozená. Stále však díky knížecí čapce a nimbu lze určit sv. Václava. Štíhlou postavu, která k němu promlouvá, určil Ondřej Faktor jako Drahomíru, díky analogii na schodištním cyklu na Karlštejně.¹⁶⁴ Na vyobrazení se také dochoval číšník přinášející ke stolu pokrmy na podnose. Nejstarší scénu Boleslavské hostiny nalezneme již v prvním výtvarném zpracování příběhu o sv. Václavu – v Gumpoldově legendě z doby před 1006.¹⁶⁵ Námět nechybí ani na schodištním cyklu na Karlštejně či v kostele sv. Václava ve Žďáru u Blovic.¹⁶⁶ Je také součástí výzdoby kostela sv. Matouše v Dobroměřicích, o které pojednávám níže.

Následující scény se skutky dobrodiní a zbožné činnosti sv. Václava jsou bohužel ve velmi špatném stavu. V souladu s dobovými svatováclavskými cykly¹⁶⁷ zde nacházíme sv. Václava při setbě, pečení hostií a sklizení hroznů. Na dalším výjevu sv. Václav přináší chudé vdově dříví, přičemž mu v činnosti brání hajný a pes.¹⁶⁸ Stejná scéna je vylíčena opět na Karlštejně i ve Žďáru u Blovic, zachycena je i v kostele sv. Matouše v Dobroměřicích, kterému se věnuje následující kapitola.¹⁶⁹ V další scéně nacházející se po levé straně východního okna spatřuje Ondřej Faktor sv. Václava, který věnuje svůj plášť žebrákovi.¹⁷⁰ Na protějším výjevu sv. Václav obdarovává chleby chudé, jejichž postavy se bohužel nezachovaly. Ikonografie dalšího vyobrazení je nejasná. Světec je na ní zpodobněn v okamžiku křísení mrtvého, či pohřbívání mrtvého. Milena Bartlová upozornila, že by se mohlo jednat o světceovu babičku sv. Ludmilu.¹⁷¹ V další scéně sv. Václav navštěvuje či

163 BENEŠOVSKÁ/DRAGOUN 1996, 407.

164 FAKTOR 2014, 318.

165 MERHAUTOVÁ/TŘEŠTÍK 1983, 65–66.

166 ROYT/VŠETEČKOVÁ 1996, 433–435.

167 např. ilustrace v Liber Depictus, ve Velislavově bibli, FAKTOR 2014, 319.

168 Ibidem

169 VŠETEČKOVÁ 1996, 433–435.

170 FAKTOR 2014, 320.

171 BARTLOVÁ 2006, OBR. 2.

uzdravuje chudé a nemocné, případně obrací pohany na víru. Václav drží v ruce knihu a v typickém gestu pozvedá ukazovák naproti dvěma mužským postavám, u jejichž nohou leží předměty, které byly identifikovány jako berle.¹⁷²

Černochovský svatováclavský cyklus uzavírá monumentální vyobrazení Zavraždění sv. Václava na jižní straně presbytáře. Na zelené louce rozprostírající se před iluzivně ztvárněným kostelem sv. Kosmy a Damiána se odehrává dramatický výjev. Rozkročený zbrojnoš se zahalenou hlavou svírá oběma rukama dlouhé kopí, jímž probodává sv. Václava. Ten, klečící, působí v kontrastu ke zbrojnošovi klidným, téměř kontemplativním dojmem. V pravé ruce drží světec bratrův meč, který se mu podařilo uchvátit při sebeobraně.¹⁷³ Úkladný vrah Boleslav byl pravděpodobně zobrazen nalevo od svého bratra, dnes můžeme spatřit pouze levou nohu. Mladý kníže a světec je zde představen jako pravý následovník Krista – scéna jeho mučednické smrti je umístěna přímo nad obraz Ukřižování.

Svatý Václav je na černochovských malbách představen jednak jako pokorný milosrdný světec, jednak jako gotický rytíř a vznešený a silný vladař.

7. 1. 2 Ukřižování

Rozměrná, monumentální scéna zobrazující Ukřižování Krista se rozkládá v dolní části jižní stěny kněžiště. Ústřední postava Krista na kříži je bohužel téměř celá zakryta tvrdou omítkou.¹⁷⁴ Vidět ovšem můžeme příčné břevno, k němuž jsou výraznými černými hřeby přibity Spasitelovy dlaně obrácené směrem k divákovi. Na kříži je umístěna tabulka s dosud čitelným nápisem +INRI+. Poměrně dobře jsou dochované průvodní postavy Kristovy smrti: sv. Longinus, Panna Marie a Jan Evangelista. V pravé části stojí setník, ten je však dochován jen částečně, celá jeho pravá polovina a tvář se opět skrývají pod omítkou. Sv. Longinus a setník jsou oproti ostatním postavám namalováni ve větším měřítku. Oba vojáci jsou oděni do šedého brnění, sv. Longinovi splývá přes záda bílý plášť, který Ondřej Faktor určuje jako hranostájí kožešinu.¹⁷⁵ Pravou rukou svírá velmi dlouhé

---

172 FAKTOR 2014, 320.

173 Ibidem.

174 V současné době probíhá diskuze mezi památkáři a církví o možnostech restaurování nástěnných maleb v černochovském kostele, které jsou ohrožovány vlhkostí. Doufejme, že v brzké době bude restaurace maleb provedena a budeme moci spatřit i tvář Kristovu. <http://cernochov.sweb.cz/diplomka.htm#1.3.>, vyhledáno 7. 3. 2020.

175 FAKTOR 2014, 321.

kopí¹⁷⁶, které směřuje ke Kristovu dnes již jen tušenému boku. Levou rukou se dotýká svého oka. Toto gesto upomíná na příběh ze Zlaté legendy: sv. Longinus byl slepý a zázračně prohlédl, když se rukou potřísněnou Kristovou krví dotkl svých očí.¹⁷⁷ Postavu sv. Longina v evangeliích nenajdeme, objevuje se ale v Nikodémově protoevangeliu.¹⁷⁸ Výjev Ukřižování je zasazen do krystalicky pojednaného terénu, v němž se ozývají vlivy dobového italského malířství.

Na zdi pod výjevem Ukřižování spatřujeme klečící postavu donátora, jehož pohled se upírá na ukřižovaného Krista. Na jeho hlavě můžeme spatřit naznačení tonzury. Ruce má sepaté v modlitbě a svírá v nich berlu. Od rukou se vine nápisová páska, na které stálo: [MI]SERE MEI IESVS + (nebo DEVS).¹⁷⁹ Podle oblečení a opatské berly je zřejmé, že se zde díváme na opata cisterciáckého kláštera v Oseku, pod který Černochoch patřil. Vzhledem k tomu, že malby jsou odborníky kladeny do doby kolem r. 1350, mohlo by se jednat o opata Konráda II. (ve funkci 1333 – 1349) nebo opata Františka (1350 – 1361).¹⁸⁰

7. 1. 3 Apoštolové a Panny moudré a pošetilé

Střední pás černochovské nástěnné výmalby kněžiště patřil původně deseti apoštolům, dodnes se jich zachovalo pouze sedm, zbylé tři postavy jsou dochovány pouze torzálně. Chybějící dva apoštolové se nejspíš nacházeli na dnes již neexistujícím vítězném oblouku. Kristovi učedníci obývají iluzivní architektury. Na vrcholu jedné z nich, na severovýchodní straně presbytáře, zaujme zobrazení jakéhosi ptáka s dlouhým zobákem a jednou zdviženou nohou. Takto bývá zobrazován jeřáb, jenž je v křesťanství symbolem bdělosti.¹⁸¹ Mohlo by se případně jednat o čápa, který díky své dvojbarevnosti představoval dvojí podstatu Kristovu a také Kristův příchod v pravý včas, neboť se jakožto tažný pták každoročně vrací do svého hnízdiště.¹⁸²

---

176 V souvislosti s výrazným důrazem na hřeby a kopí sv. Longina na černochovské malbě FAKTOR 2014, 327 upozorňuje, že císař Karel IV. získal hřeby a kopí Páně r. 1350 a učinil je součástí svatovítského pokladu.

177 VORAGINE/VIDMANOVÁ 2012, 119.

178 DUS/POKORNÝ 2014, 334.

179 FAKTOR 2014 322.

180 Ibidem, pozn. 1056.

181 HALL 1991, 196.

182 FAKTOR 2014, 328; ROYT/ŠEDINOVÁ 1998, 121–122.

K druhému příchodu Krista se také váže zobrazení Panen moudrých a pošetilých na okenních špaletách. Cyklus opět není intaktně dochovaný. Z deseti původních ženských postav se jich dochovalo šest. Rozpuštěné plavé vlasy dívek lemují jejich štíhlé postavy. Moudré panny mají na hlavách posazeny koruny, v rukou drží zapálené lampy, zatímco lampy jejich pošetilých družek jsou vyhaslé. Příběh o rozumných a bláhových družičkách vypráví Matouš (MT 25, 1-13). Poučení, které se skrývá v tomto podobenství, nás nabádá ke stálé bdělosti, neboť neznáme „*dne ani hodinu*“ (MT, 5, 13), což by souznělo se zobrazením jeřába jakožto symbolu křesťanské bdělosti. V nástěnné malbě se tento námět často objevuje na stranách vítězných obloucích kostelů (Dolní Slověnice, Dolní Bukovsko, Libiř).¹⁸³ Zajímavě je téma podáno v bývalém karneru v Broumově, kde se Panny nachází pod vyobrazením Krista Pantokratora. Pošetilým pannám zde sedí za krky d'áblové, což je velmi ojedinělý motiv.

S tématem Posledního soudu a konce světa souvisí i vyobrazení apokalyptického beránka na svorníku klenby. Beránek Boží je symbolem Kristovy oběti. Přirovnání Krista k beránku nalezneme u Jana: „*Hle, beránek Boží, který snímá hřích světa*“ (Jan 1, 29).

Co se časového zařazení nástěnných maleb týká, odborníci se shodují na době okolo roku 1350.¹⁸⁴ Manželé Kroupovi konstatují, že formálně malby představují závěr vývoje kaligrafické malby v Čechách.¹⁸⁵ Po stylové stránce lze černochovské malby zařadit do linearizujícího proudu, typického pro první a druhou třetinu 14. stol. Symbolická složitost maleb naznačuje, že autor ikonografického programu byl spjat s duchovním prostředím, který se u nás rozvíjel pod vlivem činů císaře Karla IV.

---

183 FAKTOR 2014, 329.

184 FAKTOR 2014, 315; KROUPA/KROUPOVÁ 1987, 563.

185 KROUPA/KROUPOVÁ 1987, 563.

8. Kostel sv. Petra a Pavla ve Volyni

Ves Volyně, ležící asi 15 kilometrů na západ od Chomutova, se nacházela na významné starobylé dálkové cestě, která směřovala do Saska.¹⁸⁶ Dominantu této malé vsi tvoří dnes již bohužel chátrající jednolodní kostel sv. Petra a Pavla s částečně dochovaným cyklem apoštolů. Jedná se o stavbu z doby okolo r. 1300 fundací pernštejnské větve pánů ze Šumburka.¹⁸⁷ Kostel byl přestavován v mladších obdobích (přistavena sakristie na severní straně lodi), přesto jeho celkový výraz nebyl stavebními zásahy příliš poznamenán. Dispozice kostela sestává z obdélné, plochostropé lodi a presbytáře sklenutého jedním polem křížové klenby na konzoly polygonálního tvaru. Triumfální oblouk je půlkruhový. Stavba má dosti rustikální charakter, přesto její tvarosloví odkazuje na slohovou vrstvu poklasické gotiky.¹⁸⁸

8.1 Nástěnné malby

Cyklus nástěnných maleb ve volyňském kostele se bohužel dochoval velmi fragmentárně a je velmi těžké ze zdejších pozůstatků učinit slohový a ikonografický rozbor. Stav kostela i maleb je bohužel dnes ve velmi alarmujícím stavu. To je možná jeden z důvodů, proč byla tato fresková výzdoba v odborné literatuře téměř zcela opomíjena. Zmíněny jsou pouze v katalogu dlouhodobé expozice chomutovského muzea a v krátkém textu se jim věnoval Jan Dienstbier.¹⁸⁹

Malby v presbytáři jsou z velké části zakryté pozdějšími barokními omítkami. Podél celého presbytáře se po stěnách vine dosud patrný ornamentální iluzivní závěs. Nad ním jsou rozeznatelné čtyři světcí s nápisovými páskami. Dříve nejspíš apoštolové shlíželi ze všech tří stěn kněžiště, vždy ve skupině po čtyřech. Bohužel jsou znehodnoceny nevhodným pokusem o restaurování: obrysy maleb jsou necitlivě vytaženy tlustou linkou. Dvě postavy se nachází v evangelijní části východní stěny, dvě na jižní stěně. Díky dosud

---

186 O těchto dálkových cestách a kostelech na nich stojících BERÁNEK 2014, 33–51.

187 BERÁNEK 2015c, 554.

188 Ibidem.

189 DAŇOVÁ/KUBÍKOVÁ 2014, 73–74; DIENSTBIER 2015b, 556.

částečně čitelným nápisovým páskám jsme schopni určit postavy jako Kristovy učedníky nesoucí slova apoštolského Creda. Jeden z apoštolů nese nápis *Natus ex maria virgine (...)*, druhý *Inde (v)entur(us est)(...)*. Téma apoštolského Creda (vyznání víry) bylo velmi rozšířeno. Je inspirováno legendou ze 6. století, kterou zaznamenává Zlatá legenda Jakuba de Voragine. Apoštolové nesou na nápisových páskách tato slova: sv. Petr: „*Věřím v Boha Otce všemohoucího, stvořitele nebe i země,*“ - Sv. Ondřej: *I v Ježíše Krista, Syna jeho jediného.*“ - Sv. Jan: „*Počal se z Ducha svatého, narodil z Marie Panny.*“ - Sv. Jakub Větší: „*Trpěl pod Pontským Pilátem, ukřižován, umřel i pohřben jest,*“ - Sv. Tomáš: „*Sestoupil do pekel a třetího dne vstal z mrtvých,*“ sv. Jakub Menší: „*Vstoupil na nebesa a sedí po pravici Boha Otce všemohoucího.*“ - Sv. Filip: „*Odtud přijde soudit živé i mrtvé.*“ - Sv. Bartoloměj: „*Věřím v Ducha svatého.*“ - Sv. Matouš: „*Svatou církev obecnou.*“ - Sv. Šimon: „*Ve společenství svatých a hříchů odpuštění.*“ - Sv. Juda Tadeáš: „*Těla zmrtvýchvzkříšení.*“ - Sv. Matěj: „*I život věčný. Amen.*“¹⁹⁰

Další příklady apoštolů se slovy Creda nalezneme na našem území, například v kostele sv. Apolináře v Praze, na rámu Madony Svojsínské a na nástěnných malbách na kruchtě kostela sv. Jiljí v Třeboni. Lze připomenout i postavy apoštolů v kostele v Morašicích u Litomyšle či v kostele sv. Bartoloměje v Kuněticích.

Kaskádovitá draperie a celkové vzezření postav vedlo Jana Dienstbiera k zasazení maleb do závěrečného období linearizujícího stylu, tedy do doby před polovinou 14. století,¹⁹¹ čímž se liší od názoru Heleny Dáňové a Renaty Kubíkové, které datují malby až do druhé poloviny století.¹⁹²

---

190 ROYT 2007, 45–46.

191 DIENSTBIER 2015b, 556.

192 DÁŇOVÁ/KUBÍKOVÁ 2014, 73.

9. Kostel sv. Václava v Roudníkách

Pozoruhodně kvalitním projevem vyznívání krásného slohu v severozápadních Čechách je torzálně dochovaná výzdoba kostela sv. Václava v Roudníkách datovaná těsně před konec 14 století. Roudníky jsou rovněž nejseverněji položenou lokalitou v mé práci, ležící mezi Teplicemi a Ústím nad Labem. Roudnický kostel je v pramenech uváděn k r. 1352, jeho vznik je však předpokládán již před polovinou století.¹⁹³ Presbytář se sakristií a dochovanými freskami je ale mladší, vznikl až v poslední čtvrtině 14. století, společně s portálem na jižní straně lodi. Nejmladší částí je západní věž ze století šestnáctého.

Kněžiště kostela je uzavřeno pěti stranami osmiúhelníku, na jižní straně k němu přilehá obdélná sakristie. Je sklenuto jedním polem křížové žebrové klenby a paprscitým polem závěru. Presbytář osvětlují tři velká hrotitá okna. Od plochostropé lodi kostela jej odděluje oboustranně okosený hrotitý vítězný oblouk.

Kromě nástěnných maleb se dochovala i sochařská výzdoba v prostředí jednoduchého venkovského kostela nezvykle bohatá. Reliéfně jsou pojednány konzoly i svorníky klenby. Na svorníku kněžiště je dochován znak pánů z Koldic – rozpůlený erb, v jehož horní části se nachází lev, na dolní části se střídají žluté a černé pruhy. Na zbytku sanktuária je dosud rozeznatelná reliéfní výzdoba.

9. 1 Nástěnné malby

Freska dochovaná v kostele sv. Václava v obci Roudníky odbornému zájmu prozatím spíše unikala. Doposud se jí věnoval pouze Jan Royt.¹⁹⁴ Byla také samozřejmě zahrnuta do katalogu výstavy Bez Hranic, kde jí krátkou studii věnoval Jan Dienstbier.¹⁹⁵

Jedinou dochovanou část roudníkovské freskové výzdoby činí zobrazení Bolestného Krista nad dnes již poničeným sanktuariem. Malba je ohraničena iluzivním rámem. Vidíme postavu Spasitele, kterak pozvedá své zraněné dlaně, z nichž stéká ve stylizovaných

---

193 PATRNÝ 2015a, 298.

194 ROYT 2016, 111.

195 DIENSTBIER 2015b, 299.

vlnovkách krev. Stejně je pojednána i krev vytékající z Kristova boku. V pozadí spatřujeme velkou tumbu, za ní pak další postavy výjevu: Pannu Marii a svatého Jan Evangelistu. Pod prázdnou rakví vidíme kněze, který směrem k bývalému sanktuáriu pozvedá velký kalich. Podél jeho těla se vine nápisový páska, dnes již téměř nečitelná. Malby jsou doplněny nápisem, který je však také značně poškozen. Nejspíše pojednává o zřízení platby ke sloužení mši za kněží a jiné donátory kostela.

I přes výrazné poškození působí malby velmi kvalitně. Draperie jsou modelovány světlem a barvou, což dokládá obeznámenost s theodorikovskou tvorbou. Postavy jsou velmi štíhlé, komunikují mezi sebou a působí produchovnělým a odhmotněným dojmem, čímž očividně navazují na proud krásného slohu. To vede k časovému zařazení maleb do poslední čtvrtiny 14. století.¹⁹⁶

Odpovědí na otázku, proč v takto jednoduchém venkovském kostele nacházíme výzdobu výraznějších kvalit než v ostatních lokalitách, by mohla být skutečnost, že kostel byl spolu se vsí až do husitských válek majetkem kolegiátní kapituly u sv. Apolináře. Je tedy možné, že se na sochařské a malířské výzdobě podíleli zruční umělci z Prahy.¹⁹⁷

---

196 DIENSTBIER 2015a, 229; ROYT 2016, 111.

197 Ibidem

10. Další lokality s nástěnnými malbami spojené s rodem Hradišiců/pánů z Rýzmburka

Přestože následující lokality se nachází již mimo vymezené hranice regionu severozápadní Čechy a spadají do Čech západních, rozhodla jsem se je do své práce zařadit, neboť více či méně souvisejí s významnými donátory umění – rodem pánů z Oseka/Rýzmburka, tedy z oblasti ležící v srdci sledované oblasti. S hradem Bečov, v jehož kapli se dochoval významný soubor nástěnných maleb, jsou spjati přímo neoddělitelně – byli jeho zakladateli a pány po dvě staletí. Ves Potvorov Hradišicům částečně patřila pravděpodobně ještě v době vzniku nástěnných maleb v místním kostele.

10. 1 Hradní kaple v Bečově nad Teplou

Obec Bečov nad Teplou spolu s majestátným hradem a půvabným zámekem na skalnatém ostrohu se nachází jižně od Karlových Varů, vzdušnou čarou necelých 90 kilometrů od původního domova pánů z Rýzmburka. Chebsko se díky své příhodné poloze na důležité cestě do německých obchodních měst dostalo do centra zájmu českých šlechtických rodů. Jedna z cest, která Bečov protínala, vedla z Krušných hor (!) přes Cheb a královský hrad Loket. Výhodné umístění oblasti i významná ložiska drahých kovů vedla dokonce ke sporu o tuto oblast. Ten nakonec dopadl ve prospěch Jana Lucemburského, který region získal od Ludvíka Bavora za podporu v bitvě u Mühldorfu. Chebsko se tak stalo součástí zemí Koruny české.

Již od počátku 12. století svou moc v západních a severozápadních Čechách upevňoval rod pánů z Rýzmburka. Bečovsko získali někdy počátkem 14. století, z pramenů víme, že jeho majiteli byli již r. 1314.¹⁹⁸ V držení jej měli po celé 14. století, na jehož konci

---

198 SEDLÁČEK 2003

začala sláva rodu upadat. V r. 1407 nakonec Bečov prodali pánům z Házmburka. Později jej získali pánové z Plavna a dále se majitelé často střídali.¹⁹⁹

Počátkem 14. století byl zde založen hrad a kolem poloviny století byla do jeho hranolové věže vložena obdélná kaple pod patronací Navštívení Panny Marie.²⁰⁰ Kaple je sklenuta dvěma poli křížové klenby. Na svorníku klenby spatřujeme v nízkém reliéfu vyvedený erb s hráběmi, znakem majitelů hradu. Na druhém svorníku se nachází srostlina čtyř vinných listů, které tvoří kříž. V tomto znaku vidí Jan Royt možný odkaz na Krista.²⁰¹ „*Já jsem vinný kmen a vy jste ratolesti. Kdo zůstává ve mně a já v něm, ten nese hojné ovoce; neboť beze mne nemůžete činit nic.*“ (Jan 15, 5)

10. 1. 1 Nástěnné malby v kapli

K výzdobě kaple nebylo napsáno mnoho až do r. 2015, kdy o ní pro Národní památkový ústav napsal vyčerpávající pojednání Jan Royt. Tuto brožuru také doprovází velmi kvalitní a podrobná fotografická dokumentace.²⁰² Poprvé je zmiňuje Josef Mocker ve své zprávě o špatném stavu kaplové věže a fresek z r. 1884.²⁰³ Dále jejich krátký popis uvádí August Sedláček.²⁰⁴ První odborně fundované pojednání o nich přináší až Matějček, který malby spojil s malbami sakristie kostela sv. Vincence v Doudlebech.²⁰⁵ První podrobný popis zhotovil Antonín Gnirs, ve kterém hovoří o autorovi jako o neznámém malíři starší české školy.²⁰⁶ Gnirsova popisu se držela i Milada Heroutová, která malby popisuje v rámci stavebně-historického průzkumu hradu z r. 1964.²⁰⁷ Krátce o malbách hovoří i Karel Stejskal v akademických dějinách.²⁰⁸ Dále je zmiňuje Jakub Vítovský v rámci své diplomové práce a později v příloze stavebně-historického průzkumu.²⁰⁹ Aleš

---

199 VELÍMSKÝ 2002, 164.

200 ohledně datování kaple nepanuje mezi odborníky shoda: ke stavebnímu vývoji kaple: MENCLOVÁ 1972b, 86–91; DURDÍK 2002, 53–54; ANDERLE/KYNCL 2002, 75–106.

201 ROYT 2015c, 1.

202 ROYT 2015c.

203 HOLANOVÁ /HEROUTOVÁ 1964, 57–58;

204 SEDLÁČEK 1903, 146.

205 MATĚJČEK 1931, 267.

206 GNIRS 1932a, 249–262; GNIRS 1932b, 29.

207 HOLANOVÁ /HEROUTOVÁ 1964, 46–47.

208 STEJSKAL 1984, 344.

209 VÍTOVSKÝ 1976, 65–66; VÍTOVSKÝ 2001, 1–9.

Hynek ve své diplomové práci o Umučení 10000 rytířů monograficky velmi podrobně zpracovává hradní kapli Bečova.²¹⁰

Nástěnná malba se v kapli zachovala velmi intaktně. Malířské výjevy pokrývají všechny stěny kaple, zdobí i ostění oken, oratoř i klenbu. Jan Royt konstatuje, že výmalba není dílem jedné ruky. Vznikala v několika časových, nepříliš od sebe však vzdálených vrstvách.

V rozích klenby můžeme spatřit symboly čtyř evangelistů, v jejím vrcholu pak Slunce a Měsíc, kolem svorníků jsou barevně vyvedené hvězdy – tyto výjevy souvisí s vyobrazením Posledního soudu na jižní stěně lodi.

Stěny kaple zdobí figurální výjevy ve třech horizontálních pásech, které od sebe odděluje ornamentální rostlinný pás. Na severní stěně v presbytáři (vzhledem k dispozici hradu není kaple orientovaná a presbytář je umístěn na severu) dominuje výzdobě kaple výjev Zvěstování Panně Marii po stranách okna. Po levé straně okna pokleká anděl s bohatě vyvedenými křídly. V ruce držel nápisovou pásku (obvykle bývá zapsán andělský pozdrav Ave Maria). Scéně přihlížejí klečící donátorský pár umístěný pod iluzivní architekturu. Vpravo od okna pokorně přijímá svůj úděl Panna Marie s mírně nakloněnou hlavou, již zdobí zlatý nimbus. Střední část její postavy je silně poničena. Přesto vidíme její ruce složené na prsou v modlitebním gestu. Jan Royt zde upozorňuje na silnou štětcovou kresbu, která vymezuje tělesné obrysy.²¹¹

Prolomením okna, ke kterému došlo nejspíš ve stejné době, kdy bylo vymalováno Zvěstování, došlo k poškození horního výjevu oltářní stěny presbytáře – Ukřižování. Doposud zde rozeznáme postavu Krista na kříži, pod nímž z levé strany spatřujeme skloněnou hlavu jeho matky a zpráve sv. Jana Evangelistu. Částečně jsou dochovány ještě další členové komparsu Ukřižování, snad setníci.²¹²

Na západní stěně presbytáře jsou ztvárněny výjevy z raného Kristova dětství: jeho Narození se Zvěstováním pastýřům a pod ním Klanění Třech králů. Bohužel jesličky s malým Ježíškem se nedochovaly, dosud ale můžeme spatřit vola a osla, jež dítě zahřívaly svým dechem.

---

210 HYNEK 2007, 89–120.

211 ROYT 2015c, 6.

212 Ibidem, 5.

Výjev se třemi králi je poměrně dobře dochován. Vpravo lze rozeznat trůnící Pannu Marii se zavínutým děckem v klíně. K ní zleva přistupují vladaři se svými dary.²¹³ Na první pohled se jedná o dílo špičkové kvality. Malíř byl obeznámen se soudobými uměleckými proudy. Jan Royt vidí jeho inspiraci v tzv. Brunšvickém skicáři z druhé poloviny 70. let 14. století.²¹⁴

Na východní stěně kněžiště je ve vrchním pásu zobrazen velký architektonický trůn, u jehož úpatí sedí dvě zvířata, obvykle to bývají lvi (což je odkazem na trůn Šalamounův, jako např. na obraze Madony z Kladska). Na trůnu sedící Kristus korunuje Pannu Marii. Po stranách trůnu stojí dnes již špatně rozeznatelná apoštolská knížata sv. Petr a Pavel.²¹⁵ Jan Royt se domnívá, že tento výjev zhotovil stejný autor jako Narození Krista, a to vzhledem k jeho malířskému rukopisu a řešení obrazového prostoru.²¹⁶

Pod Korunováním se nachází výjev Smrti Panny Marie typu Dormitio. Její lůžko obklopují stojící postavy apoštolů, mezi nimiž stojící postava Krista něžně drží v náručí její duši v podobě malé dívky, kterou odnese do nebes. Nad scénou se vznášejí postavičky okřídlených andělů.

V jižní části lodi kaple upoutá monumentální Poslední soud na nebesky modrém pozadí. Kristus se zde vznášejí na oblouku tvořeném dvěma duhovými pásy. Je zajímavé, že je zde zobrazen zároveň i ve své bolesti, neboť nám prezentuje své dlaně prokláté hřeby. Z jeho úst vycházejí dva meče. Ke Kristu se slétávají andělé nesoucí Arma Christi. Po Kristově pravici klečí Panna Marie, po levici Jan Křtitel – díváme se zde tedy na Maiestas Domini typu Deesis, kde se nachází tyto dva hlavní přímlovci za lidstvo. Za nimi andělé jsou zpodobněni troubící andělé. Jako nejbližší paralelu k tomuto výjevu uvádí Jan Royt zobrazení Krista ve slávě v kostele sv. Vavřince v Černovičkách, kde nalezneme Kristovy rány i meče vycházející z jeho úst.²¹⁷

Na evangelijní straně lodi, naproti vstupu do kaple se setkáváme se zobrazením svatého Kryštofa nesoucího malého Krista.²¹⁸ Jeho postava se vyznačuje velmi výrazným prohnutím. Obr se opírá o velký zelený strom a jeho krok vedou přes řeku obydlenu

---

213 Výjev Klanění patřil v době vlády Karla IV. k výrazným motivům vladařské reprezentace.

214 ROYT 2015c, 8.

215 HÝNEK 2007, 48.

216 ROYT 2015c, 10.

217 Ibidem, 22.

218 O dobovém zvyku umisťovat postavy sv. Kryštofa naproti nebo nad vchod sakrálních prostor viz podkapitola č. 6. 2 o nástěnných malbách z Dobroměřic

rakem, jakéhosi ptáka s lidskou hlavou a vodní žínku s rybím ocasem. Po jeho pravé straně malíři vyhotovili nepříliš častý námět *Volto Santo* (Svatá tvář)

– jedná se o devoční zobrazení Ukřižovaného, který byl od 11. stol. uctíván v Lucce v kostele sv. Martina. Vyznačuje se tím, že se Kristus na kříži objevuje oblečený do tuniky s rukávy a pásem.²¹⁹ Přestože víme, že Karel IV. opakovaně pobýval v Lucce a *Volto Santo* se zde poklonil, je bečovský výjev u nás ojedinělý. Objevuje se spíše v německých zemích, např. v dómu v Braunschweigu.²²⁰ Na této stěně lze také dosud spatřit i torzálně dochovanou postavu Bolestného Krista umístěného do iluzivní architektury.

Snad nejzajímavější část výzdoby kaple skýtá epištolní, východní stěna lodi. Můžeme zde obdivovat výjev Umučení 10 000 rytířů, což je nejstarší známý případ tohoto výjevu v českých zemích.²²¹ Monumentálnímu mučednickému výjevu na modrém pozadí zleva přihlíží trůnící král Saphor. Pod jeho nohama se nachází fragment jiné postavy – hlava v kardinálském klobouku, bohužel nevíme, koho měla představovat. V centru výjevu stojí velký trnitý strom, v němž jsou propletena nahá, bledá těla umírajících vojáků. Napočítáme jich, jako obvykle na těchto námětech, deset, každý jeden zastupuje tisíc svých druhů. Mezi větvovím vykonávají trest Saphorovi vojáci. V kápi klenebního pole se nad výjevem vznášejí okřídlení andělé, kteří mají mezi sebou natažené plátno, v němž odnášejí duše zemřelých (v podobě drobných lidských postaviček) do nebes.²²² Tento výjev řadí Jan Royt do nejmladší vrstvy výzdoby kaple.²²³

Nad vstupem do kaple rozeznat fragment obrazu sedící Panny Marie s Ježíškem na klíně. Matka a syn mezi sebou vedou intimní komunikaci. Matka v červeném sklání nad nahým dítětem svou hlavu se svatozáří, dítě k ní pozvedá ručičky a hledí na ni. Tento výjev náleží ke starší vrstvě malby.²²⁴

---

219 O vzniku a vývoji kultu nás zpravuje legenda *De inventione, revelatione ac translatione Sanctissimi Cultus* z počátku 12. stol. Podle legendy kříž vyrobil Nikodém, kterému se zjevil zmrtvýchvstalý Kristus. Dílo pak zůstalo po staletí skryto, dokud jej biskup Guafred neodvezl do Palestiny, odkud se v 8. století dostalo Luccy, kde v něm byly nalezeny mnohé vzácné relikvie spojené s Kristovou smrtí. Originál se však nedochoval a je tu uctívána socha sochaře Benedetta Antelamiho. ROYT 2015 c, 16–17.

220 Ibidem

221 HÝNEK 2007, 6.

222 více o tomto zajímavém ikonografickém námětu pojednávám v podkapitole č. 6. 1o výzdobě slavětínského kostela.

223 ROYT 2015c, 11.

224 Ibidem 12.

Přestože výzdoba nevznikala v jednom období, vyznačuje se ideovou uceleností. Dominuje zde mariánská tematika, což souzní se zasvěcením kaple. Objednavatelem výzdoby kaple byl zřejmě Boreš IV. z Rýzmburka, jenž je s největší pravděpodobností představen v postavě donátora na výjevu Zvěstování společně se svou manželkou Žofií.²²⁵

Malby v kapli shrnují v sobě tradici malby 1. poloviny 14. století, zároveň se však zde již nachází mnoho italizujících prvků. Datace výzdoby bývá uváděna různě. Sedláček uvádí dobu kolem r. 1400.²²⁶ Antonín Matějček argumentuje datací doudlebských maleb a uvádí dobu kolem r. 1350.²²⁷ Gnirs posunul datování až do počátku století 15, neboť se domníval, že kaple vznikla r. 1400.²²⁸ To ale není možné, a to vzhledem k podobě erbu pánů z Rýzmburka. Ve druhé polovině století již používali čtvercový erb, jehož jedna půle byla vyhrazena hrábím a druhá postavě krácejícího lva. Ten se na reliéfním erbu ve svorníku kaple nevyskytuje. Nejnovější a nejpravděpodobnější je řešení Jana Royta, který uvádí, že nejstarší vrstva vznikla v letech 1350 – 1360. Tyto nejstarší malby (Ukřižování, Madona nad vstupem do kaple, Narození Krista, Korunování Panny Marie) se vyznačují modelováním draperie barvou. Jejich tvůrce byl zručný v utváření obrazového prostoru. Druhá fáze (Zvěstování Panně Marii, Klanění, Smrt Panny Marie) mohla proběhnout kolem r. 1370. Malíř, nejspíš dobře obeznámen s dobovými proudy a předlohami, jako hlavní výtvarný prostředek používá linii. Ve stejné době, ale jinou rukou, nejspíš vznikly malby v lodi kaple (sv. Kryštof, Volto Santo, Bolestný Kristus).²²⁹

10. 2 Kostel sv. Mikuláše v Potvorově

Nevelká obec nesoucí zvláštní název Potvorov se nachází na sever od Plzně a plaského kláštera v oblasti Žihelské pahorkatiny na Potvorovském potoku, drobném přítoku Mladotického potoka. Zdejší románský kostel sv. Mikuláše tvoří již po osm století dominantu krajiny i vesnice, rozprostírající se pod někdejší středověkým dvorcem místní šlechty. Z této polohy snad vzniklo pojmenování obce: *Pod-dvorov*. Ves je situována

---

225 Ibidem 23.

226 SEDLÁČEK 1903, 146.

227 MATĚJČEK 1931, 267.

228 GNIRS 1932B, 29.

229 ROYT 2015C, 22–23.

v poloze typické pro středověkou vesnici: zaujímá vyvýšené místo nad údolím Mladotického potoka. Na okraji nevelkého ostrohu v severovýchodní části historického jádra Potvorova je situován kostel sv. Mikuláše s přílehlým areálem fary.

První písemná zmínka o vsi pochází až z roku 1204,²³⁰ kde se poprvé objevuje Kuno z Potvorova, syn velmože Gumpolda, manžel Anežky, donátorky Plaského kláštera.²³¹ Ve stejném období byl Potvorov rozdělen a část obce se stala majetkem Hrabšice Všeboha IV. z Mostu. Po smrti Všeboha (kol. 1224), který neměl mužské potomky, připadla část Potvorova pánům ze Švábenic. Ti byli horlivými podporovateli řádu zderazských křížovníků, kterým věnovali svůj majetek v Potvorově a okolí, což dokládá confirmace krále Jana Lucemburského z roku 1323.²³² Druhou část Potvorova odkázala Anežka, vdova po Kunovi, společně s celým svým majetkem plaskému klášteru.²³³ Obec byla tedy nakonec rozdělena mezi dva kláštery: křížovnícký na Zderaze a cisterciácký v Plasích.

Ve výše zmiňovaném roce 1204 byla rovněž vysvěcena první plaská klášterní kamenná románská bazilika a není vyloučeno, že se ve stejné době stavěl také potvorovský kostel či že byl právě dokončen a možná také vysvěcen. Souvislosti výstavby obou kostelů jsou dosti nápadné, oba stavebníci používali potvorovský kámen a obdobnou techniku.²³⁴ V české uměnovědné literatuře však panují ohledně doby vzniku kostela velké chronologické rozdíly.²³⁵ S největší pravděpodobností se ale na výstavbě kostela podílel právě Všeboh z rodu Hrabšiců. Se svým bratrem Kojatou dali vzniknout mimo jiné kostelu sv. Jakuba Většího ve Vroutku, který je svým provedením potvorovskému chrámu blízký.²³⁶

Pozdně románský kostel sv. Mikuláše je stavbou mimořádné úrovně. Kromě kvality nás stavba překvapí i velkými rozměry kostelní lodi (12 x 19, 5 m), které výrazně přesahují měřítko běžného venkovského kostela. Stavba byla vybudována z velmi kvalitně

---

230 CDB II, č. 48, 43–44.

231 MARTÍNEK/BUKAČOVÁ 2012, 13.

232 RBM III, č. 842, 334–335.

233 VELÍMSKÝ 2002, 109.

234 Ibidem, 14.

235 LÍBAL 1949, 57, se přiklání k pozdnímu datování k roku 1240; MENCL, 1965, 29–59, počítal s dobou kolem roku 1230; MERHAUTOVÁ, 1971, 198–200, zastává nejčasnější datování mezi léta 1200 – 1210; zařazení do doby kolem roku 1200, respektive krátce po něm opakuje také v práci MERHAUTOVÁ/TŘEŠTÍK 1983, 262–263; MENCL/BENEŠOVSKÁ/SOUKUPOVÁ 1978 upřesňují dřívější Menclovo datování 1220 – 1230, rané datování do roku 1204 ve své stati velmi přesvědčivě obhájí VELÍMSKÝ 2011.

236 VELÍMSKÝ 2002, 47.

opracovaných kvádrů. Na východě jej uzavírá půlkruhová apsida, na západě byl vybaven původně věží o stejné šířce, jakou má loď. Vyšší podlaží věže však byla později snesena.²³⁷ Stavba vyrůstá z profilované trnože, vnější zdi apsidy i lodi člení lizény, spojené navzájem obloučkovým vlysem, nad nímž je ještě pás zubořezu a profilovaná římsa. Také půlkruhově zaklenutá okna lodi i apsidy jsou profilována ústupky. Ve východním štítu nad konchou apsidy se dochovalo kruhové okno s vloženým čtyřlístem, posázeným bobulkami.

Do chrámu se vstupovalo honosným hlavním portálem umístěným na jižní straně plochostropé lodi. Z bohatě členěné trnože vyrůstající ústupkový portál s vloženými čtvrtsloupky je půlkruhově zaklenut profilovanými archivoltami.

Stavba vysoké úrovně je v odborné literatuře srovnávána se štaufskými stavbami v Alsasku, zjevné jsou také souvislosti se sakrální architekturou v Horní Falci a Francích,²³⁸ zprostředkovaná možná chebskou stavební huti, jmenovitě s kostelem sv. Mikuláše a Alžběty v Chebu.²³⁹

10. 2. 1 Nástěnné malby

Kostel sv. Mikuláše prošel několika vlnami vnitřního zařizování. Do dnešních dob se zde dochovaly dvě časové vrstvy nástěnné výmalby. Tyto malby byly po staletí lidskému oku skryty a jejich existence vyšla najevo až 25. května 1898, kdy do kostela udeřil blesk. Byla odražena část omítky v apsidě, čímž se odkryla malba na epištolní straně.²⁴⁰ Objev zůstal patrně bez povšimnutí až do 30. let 20. století. Roku 1937 byly konečně malby zcela odkryty a následně restaurovány akademickým malířem Maxem Duchkem za spolupráce sochaře a štukatéra Štěpána Kořána.²⁴¹

Výzdoba potvorovského kostela nebyla dosud v literatuře obšírněji zhodnocena. Prvně ji zařadil do své práce Jirí Mašín,²⁴² později se jí věnovala Zuzana Všečeková.²⁴³

²³⁷ Ibidem, 44.

²³⁸ MENCL/BENEŠOVSKÁ/SOUKUPOVÁ 1978, 51–52.

²³⁹ MERHAUTOVÁ 1971, 198–200; MERHAUTOVÁ/TŘEŠTÍK 1983, 262–263.

²⁴⁰ Podrobně nás o události spravuje farní kronika: “Na straně epištolní, nad otvory, které jsou udělány ve zdivu a kam dávají se obyčejně konvičky mešní, odrazil (blesk) také omítku zdi, pod kterou objevily se malby starobylé, fresky. Bylo dobře rozeznat část ruky a nohy; pod malbou nalézal se starobylý latinský nápis.” Farní pamětní kniha II, 2.

²⁴¹ Ibidem, 121.

²⁴² MAŠÍN 1954, 55–56

²⁴³ VŠETEČKOVÁ 1995, 40–45; ROYT/VŠETEČKOVÁ 1996, 429.

Nástěnné malby vznikaly ve dvou časových vrstvách.²⁴⁴ Mladší vrstvu nástěnných maleb představuje řada světců v architektonických arkádách v presbytáři. Zuzana Všečeková spojila tyto malby s pozdějšími vlastníky Potvorova – bratry Bedřichem a Janem z Kolovrat, jimž bylo zboží zapsáno císařem Zikmundem v roce 1420.²⁴⁵ Vzhledem k časovému ohraničení této práce se jim nebudu nadále věnovat.

Dřívější vrstva výmalby v potvorovském kostele je nejstarším výtvozem, na který se soustředí předkládaná práce. Úroveň dochování maleb je bohužel velmi nízká, patrné jsou pouze obrysové části zobrazených postav. Románské malby jsou v současnosti k vidění v konše apsidy a na tribuně kostela. Bohužel při restaurování byly vytaženy novou linií, čímž došlo k značnému znehodnocení a zkreslení maleb.

V konše apsidy se nachází výjev naprosto typický pro dané období: zobrazení Krista ve slávě neboli Maiestas Domini. Na dosud patrném modrém pozadí mandorly je rozeznatelná část postavy Krista sedícího na trůnu. Pravou ruku zdvihá v žehnajícím gestu. Kristova tvář je mladistvá, přesto vousatá. Jeho hlava je orámována křížovým nimbem, jehož se dotýkají dva prsty žehnající ruky Boha Otce. Kristovo trůnící tělo se bohužel nedochovalo. Mandorla je ohraničena červenou linií a je vynášena několika anděly, jejichž směr pohybu naznačují bílá křídla směřující strmě vzhůru. Vedle mandorly je patrná skupina světic (nalevo) a světců (vpravo). Vzhledem k povaze výjevu je možno se domnívat, že svěťice v popředí představuje Pannu Marii. Velmi často bývá totiž součástí vyobrazení Krista Pantokratora také Deésis - hlavní přímluvci u trůnu Ježíše Krista²⁴⁶: Panna Marie a sv. Jan Křtitel. Přítomnost tohoto světce na výjevu lze však pouze předpokládat. Po pravé straně mandorly jsou rozeznatelné dvě postavy světců se svatozářemi, z nichž jeden drží knihu, druhý svitek. Napravo stojící světec je oděn do světlého spodního šatu a červeného svrchního pláště, u levého světce jsou barvy obráceny. Můžeme předpokládat, že se u postav barvy šatů rytmicky střídaly, čímž se dosahovalo dekorativního účinku. (Podobný efekt byl použit i na mladších malbách v pásech pod apsidou).

Kristus je zde představen jako Pantokrator, Vševládce. Biblickou předlohu tohoto výjevu lze najít například u Izajáše: „... jsem spatřil Pána sedícího na vznešeném a

---

244 ROYT/VŠETEČKOVÁ 1996, 429.

245 PODLAHA 1912, 43.; ROYT/VŠETEČKOVÁ 1996, 429.; VŠETEČKOVÁ 1995, 41.

246 ROYT 2007, 123.

vyvýšeném trůnu a lem jeho roucha naplňoval chrám...“(Iz 6, 1–4). Ikonografie Krista Vševládce byla ovlivněna římskou vladařskou a triumfální symbolikou.

Na arkýřovém výklenku panské tribuny lze také rozeznat fragmenty postav. Směrem do lodi hledí nejspíš mužská postava s rukama prosebně zdviženýma vzhůru, malba je bohužel silně poškozena. Na tympanonu portálku na tribuně je dochován drobný fragment poprsí anděla.

Malby z románské epochy v kostele sv. Mikuláše datoval Jiří Mašín do doby kolem r. 1240, do stejné doby ale kladl i samotný vznik kostela, což už je patrně překonané datování (viz výše). Malby by tedy mohly být značně starší. Ikonografické téma *Maiestas Domini* se těšilo oblibě již dříve: v kostele sv. Jakuba Většího v Rovné u Stříbrné Skalice, jehož výmalba je datována do konce 12. století²⁴⁷ či v severní boční lodi baziliky sv. Jiří na Pražském hradě z počátku století následujícího.²⁴⁸

---

247 ROYT 2002, 14.

248 MAŠÍN 1954, 43–47; MAŠÍN 1984, 122–123.

Závěr

Od počátku nového milénia dochází ke znatelné snaze probudit těžce zkoušený region severozápadních Čech k životu. To s sebou přináší i zájem o historii kraje a o dějiny místního umění. Toho jsou důkazem četné výstavy a nové výpravné publikace věnované středověkému umění v Podkrušnohoří. Ve sledovaném období dominuje vázanost na císařskou Prahu. Přestože většina zdejších projevů nástěnného malířství 14. století spadá svou kvalitou do vrstvy uměleckých děl regionálního významu, objevují se ze zde výjimky, které bychom očekávali spíše v pražském chrámu, či v kostele nějakého významného kláštera. Takovéto malby byly objeveny např. v dnes již bohužel neexistujícím kostele v Židovicích. I v rámci spíše rustikalizujících památek se na určitých motivech setkáváme s originálním pojetím, jako je tomu třeba v případě velkolepě pojaté výzdoby kostela sv. Jakuba Většího ve Slavětíně.

Vzhledem k těžké minulosti severozápadních Čech se nám nedochovalo mnoho památek nástěnné malby. Katalog nástěnných maleb ze 13. a 14. století, které se dochovaly do našich časů, je hlavní částí předkládané práce. Těžištěm mého bádání byl terénní výzkum přímo v objektech s dochovanou malířskou výzdobou. Svůj text jsem se tedy snažila založit na vlastním pozorování a až druhotně na základě odborné literatury, kterou jsem díky bezprostřednímu setkání s díly měla možnost kriticky zhodnotit. U jednotlivých souborů nástěnných maleb uvádím vždy dosavadní literaturu, stručný popis dochovaných maleb, ikonografický a stylový rozbor a možné datování vzniku maleb. Bohužel jeden ze souborů nástěnných maleb zahrnutých do této práce je již nenávratně zničen a je znám pouze z fotografií (výzdoba kostela v Radonicích). Zajímavou částí katalogu je také skupina kostelů, jejichž výzdobu prováděla nejspíš jedna dílna působící v dané době na Lounsku a Žatecku.

Ve své práci jsem se zaměřila také na jednotlivé šlechtické rody a kláštery, které se zasadily o vznik zkoumaných památek. Jedná se především o rod mocných Hrabšiců, jejichž jméno se objevuje ve spojitosti s několika lokalitami, které jsou součástí katalogu.

Seznam použité literatury a pramenů

Literatura

ANDERLE 2001 – Jan ANDERLE: Stavebně-historický průzkum horního hradu. Praha 2001

ANDERLE/KYNCL 2002 – Jan ANDERLE/Josef KYNCL: Vývoj horního hradu v Bečově nad Teplou. In: Průzkumy památek II, 2002

BARTLOVÁ 2006 – Milena BARTLOVÁ: Úvahy o vyobrazení svatováclavské legendy na schodišti Karlštejna. In: VŠETEČKOVÁ 2006, 50–57

BENEŠOVSKÁ/DRAGOUN 1996 – Klára BENEŠOVSKÁ/Zdeněk DRAGOUN: č. p. 605/I. Dům „U Kamenného zvonu“. In: Pavel VLČEK (red.): Umělecké památky Prahy. Praha 1996, 407

BERÁNEK 2014 – Jan BERÁNEK: Proměny středověkého venkovského kostela v kulturní krajině. Sonda do oblasti středního Krušnohoří. In MUDRA/OTTOVÁ 2014, 33–51

BERÁNEK 2015a – Jan BERÁNEK: Filiální kostel sv. Jakuba Většího ve Slavětíně. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 152–153

BERÁNEK 2015b – Jan BERÁNEK: Filiální kostel sv. Matouše v Dobroměřicích. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 377

BERÁNEK 2015c – Jan BERÁNEK: Kostel sv. Petra a Pavla ve Volyni. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 554–555

BIBLE, PŘEKLAD 21. STOLETÍ, Praha 2009

BIRNBAUM/CIBULKA/MATĚJČEK/PEČÍRKA/ŠTECH 1931 – Vojtěch BIRNBAUM/Josef CIBULKA/Antonín MATĚJČEK/Jaroslav PEČÍRKA/Václav Vojtěch ŠTECH: Dějepis výtvarného umění v Čechách XIII. Praha 1931

BLAŽÍČEK 1949 – Oldřich BLAŽÍČEK (ed.): Cestami umění. Sborník k poctě šedesátých narozenin Antonína Matějčka. Praha 1949

- BOBKOVÁ 2016 – Lenka BOBKOVÁ (ed.): Severozápadní Čechy za vlády Lucemburků. Litoměřice 2016
- BŘEČKOVÁ 2008 – Jana BŘEČKOVÁ: Gotické nástěnné malby v kostele sv. Gotharda v Brozanech. In: HRUBÝ/HONYS 2008, 67–91
- CIBULKA 1930 – Josef CIBULKA: Obraz sv. Václava. In: Umění III. 1930, 157–189
- ČECHURA 2012 – Martin ČECHURA: Zaniklé kostely Čech. Praha 2012
- DÁŇOVÁ/KUBÍKOVÁ 2014 – Helena DÁŇOVÁ/Renáta KUBÍKOVÁ: Všem světu na útěchu. Malířství a sochařství na Chomutovsku a Kadaňsku. Katalog dlouhodobé expozice Oblastního muzea v Chomutově. Chomutov 2014
- DČVU I/1 – Dějiny českého výtvarného umění I/2. Rudolf CHADRABA / Josef KRÁSA (eds.). Praha 1984
- DIENSTBIER 2014 – Jan DIENSTBIER: Znovu nalezení objednavatelé? Heraldické památky a malby v Krušnohoří. In: MUDRA/OTTOVÁ 2014, 205–221
- DIENSTBIER 2015a – Jan DIENSTBIER: Nástěnné malby v kostele sv. Václava v Roudníkách. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 229
- DIENSTBIER 2015b – Jan DIENSTBIER: Nástěnné malby v kostele sv. Petra a Pavla ve Volyni. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 556
- DIENSTBIER 2015c – Jan DIENSTBIER: Nástěnné malby v kostele sv. Prokopa v Krupce. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 662
- DIENSTBIER/SKALICKÝ – Jan DIENSTBIER/Petr SKALICKÝ: Nástěnné malby v kostele sv. Jakuba Většího ve Slavětíně. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 154–155
- DOLEŽALOVÁ/MEDUNA 2011 – Eva DOLEŽALOVÁ/Petr MEDUNA (ed.): Co můj kostel má, nemůže kníže odníti. Praha 2011
- DURDÍK 2000 – Tomáš DURDÍK: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha 2000
- DUS/POKORNÝ 2014 – Jan Amos DUS/Petr POKORNÝ: Novozákonní apokryfy. Neznámá

evangelia I. Praha 2014

DVOŘÁKOVÁ 1951–1952 – Vlasta DVOŘÁKOVÁ: Zprávy o nových nálezech a opravách nástěnných maleb a obrazů. In: Zprávy památkové péče 11/12. 1951 – 1952, 309 – 311

DVOŘÁKOVÁ/RAMBOUSKOVÁ/KESNER 1988 – Vlasta DVOŘÁKOVÁ/Soňa RAMBOUSKOVÁ/Ladislav KESNER: Gotické fresky ze Židovic. Katalog výstavy v Národní galerii v Praze. Praha/Ústí nad Labem 1988

FAJT/BAŽANTOVÁ 1996 – Jiří FAJT/Nina BAŽANTOVÁ: Gotika v západních Čechách (1230 – 1530) [Sv.] 2, Praha 1996

FAKTOR 2014 – Ondřej FAKTOR: Gotické nástěnné malby v Černochově u Loun a specifika svatováclavské ikonografie doby lucemburské. In: MUDRA/OTTOVÁ 2014, 315–327

FÁK 1995 – Jiří FÁK (ed.): 850 let plaského kláštera (1145 – 1995). Sborník příspěvků semináře „Vývoj a význam plaského kláštera pro české dějiny“ pořádaného v Mariánské Týnici ve dnech 31. 5. – 2. 6. 1995. Kralovice 1995

FÁK 2005 – Jiří FÁK (ed.): Plaský klášter a jeho minulý a současný přínos pro kulturní dějiny. Sborník příspěvků ze semináře konaného v Plasích a Mariánské Týnici ve dnech 11. – 13. května 2005. Plasy 2005

GNIRS 1932a – Anton GNIRS: Petsachau. Gesichte und Bauwerk einer Burg. Augsburg 1932

GNIRS 1932b – Anton GNIRS: Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in der Bezirken Tepl und Marienbad. Praha 1932

HALL 1991 – James HALL: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha 1991

HAVRLANT/MAREŠ/VOSTŘEL 2011 – Jaroslav HAVRLANT/ Jan MAREŠ/Martin VOSTŘEL (ed.): Poohří 1. Sídla – správa – společnost. Sborník z konference konané v Lounech 13. – 14. května 2010. Louny 2011

HAVRLANT/MAREŠ/MATYÁŠ/VOSTŘEL 2012 – Jaroslav HAVRLANT/ Jan MAREŠ/Jiří MATYÁŠ/Martin VOSTŘEL (ed.): Poohří 2. Památky a společnost. Sborník z konference konané v Žatci ve dnech 8. a 9. září 2011. Žatec 2012

HOLANOVÁ/HEROUTOVÁ 1964 – Eva HOLANOVÁ/Milada HEROUTOVÁ: Bečov nad Teplou. Stavebně historický průzkum. Praha 1964

HÖNIGSCHMIDT 1931 – Rudolf HÖNIGSCHMIDT: Gotické nástěnné malby v kostele sv. Prokopa v Krupce. Umění IV. 1931, 133–139

HRUBÁ 2015a – Michaela HRUBÁ: Země na hranici i bez hranic. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 35–41

HRUBÁ 2015b – Michaela HRUBÁ: Zajícové z Házmburka. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 221

HRUBÁ 2015c – Michaela HRUBÁ: Rýzmburkové. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 642.

HRUBÝ/HONYS 2008 – Petr HRUBÝ/Vít HONYS (ed.): Restaurované severozápadní Čechy. Sborník z kolokvia uskutečněného na Filozofické fakultě UJEP v Ústí nad Labem ve dnech 25. a 26. května 2005. Ústí nad Labem 2008

HYNEK 2007 – Aleš HYNEK: Středověké nástěnné malby v hradní kapli v Bečově nad Teplou. Ikonografie obrazu Umučení 10000 rytířů (diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2007

CHARVÁTOVÁ 1995 - Kateřina CHARVÁTOVÁ: Dějiny plaského kláštera ve 12. a 13. století. In: FÁK 1995, 5–18

CHLÍBEC/OPÁČÍČ/BENEŠOVSKÁ: Jan CHLÍBEC/Zoë OPÁČÍČ/Klára BENEŠOVSKÁ: Setkávání. Studie o středověkém umění věnované Kláře Benešovské. Praha 2015

JIRSÍK 2018 – Tobiáš JIRSÍK: Páni z Koldic a páni z Bergova na českém kralovském dvoře v 15. století (diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2018

KAMENICKÁ 1995 – Eva KAMENICKÁ: Stavební vývoj areálu plaského kláštera ve světle archeologických výzkumů. In: FÁK 1995, 19–37

- KLÁPŠTĚ 1994 – Jan KLÁPŠTĚ: Paměť krajiny středověkého Mostecka. Praha 1994
- KLÁPŠTĚ 1996 – Jan KLÁPŠTĚ: Bedřichův Světec – šlechtické sídlo ze 13. stol. In: Osud Mostecka. Člověk a životní prostředí včera a dnes. Sborník odborných prací. Most 1996, 56–59
- KLÍPA/OTTOVÁ 2015 – Jan KLÍPA/Michaela OTTOVÁ (ed.): Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí (kat. výst.). Praha 2015
- KRÁSA 1982 – Josef KRÁSA: Nástěnná a knižní malba 13. století v českých zemích. In: KUTHAN 1982, 23–67
- KRČÁLOVÁ 1958 – Jarmila KRČÁLOVÁ: Brozany – kostel sv. Gotharda. in: PEŠINA 1958, 334–335
- KROUPA/KROUPOVÁ 1987 – Pavel KROUPA/Jaroslava KROUPOVÁ: Presbytář středověkého kostela v Černochově a jeho nástěnné malby. In: Umění XXXV. 1987, 560–564
- KUBÍNOVÁ 2012 – Kateřina KUBÍNOVÁ: Emauzský cyklus. Ikonografie středověkých nástěnných maleb v ambitu kláštera Na Slovanech. Praha 2012
- KUTHAN 1982 – Jiří KUTHAN (ed.): Umění doby posledních Přemyslovců. Praha 1982, 23–68
- KUTHAN 1983 – Jiří KUTHAN: Počátky a rozmach gotické architektury v Čechách. Praha 1983
- KUTHAN 1986 – Jiří KUTHAN: Královské kaple 13. stol. v českých zemích. Styl, typologie, sociální kořeny a význam. In: Umění XXXIV. 1986, 35–47
- KUTHAN/ROYT 2016 – Jiří KUTHAN/ Jan ROYT: Karel IV. Praha 2016
- LÍBAL 1949 – Dobroslav LÍBAL: O skupině českých pozdně románských kostelů. In: BLAŽÍČEK 1949, 57–66
- LÍBAL 2001 – Dobroslav LÍBAL: Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek. Praha 2001

MACEK 2015a – Petr MACEK: Farní kostel sv. Gotharda v Brozanech. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 244–245

MACEK 2015b – Petr MACEK: Zříceniny hornického kostela sv. Prokopa v Krupce. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 660–661.

MANNLOVÁ 1965 – Heide MANNLOVÁ: Kostel sv. Jakuba v Bedřichově Světcí a jeho gotická přestavba. In: Památková péče 25. 1965

MARTÍNEK/BUKAČOVÁ 2012 – Vojtěch MARTÍNEK/Irena BUKAČOVÁ: Románský kostel svatého Mikuláše v Potvorově. Zvony. Potvorov 2012.

MAŠÍN 1954 – Jiří MAŠÍN: Románská nástěnná malba v Čechách a na Moravě. Praha 1954

MAŠÍN 1984 – Jiří MAŠÍN: Románské malířství. In: DČVU I/1, Praha 1984, 103–128

MATĚJČEK 1922 – Antonín MATĚJČEK: O českém nástěnném malířství 14. století. In: Ročenka kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1920–1921. PRAHA 1922, 24–45

MATĚJČEK 1924 – Antonín MATĚJČEK: Dějepis umění II. Praha 1924

MATĚJČEK 1931 – Antonín MATĚJČEK: Malířství. In: BIRNBAUM/CIBULKA/MATĚJČEK/PEČÍRKA/ŠTECH 1931, 267

MENCL 1965 – Václav MENCL: Panské tribuny v naší románské architektuře. In: Umění XIII. 1965, 29–62

MENCL/BENEŠOVSKÁ/SOUKUPOVÁ 1978 – Václav MENCL/Klára BENEŠOVSKÁ/Helena SOUKUPOVÁ: Předrománská a románská architektura v západních Čechách. Plzeň 1978

MENCLOVÁ 1972a – Dobroslava MENCLOVÁ: České hrady 1. Praha 1972

MENCLOVÁ 1972b – Dobroslava MENCLOVÁ: České hrady 2. Praha 1972

MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ: Anežka MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ: Krupka – bývalý kostel sv. Prokopa. In: PEŠINA 1958, 172–175

MERHAUTOVÁ 1971 – Anežka MERHAUTOVÁ: Raně středověká architektura v Čechách. Praha 1971

MERHAUTOVÁ/TŘEŠTÍK 1983 – Anežka MERHAUTOVÁ/Dušan TŘEŠTÍK: Románské umění v Čechách a na Moravě. Praha 1983

MÍTH 2003 – Vladislav MÍTH: Z kroniky obce Černochova. Peruc 2003

MUDRA/OTTOVÁ 2014 – Aleš MUDRA/ Michaela OTTOVÁ: Trans Montes. Podoby středověkého umění v severozápadních Čechách. Praha 2014

OPITZ 1928 – Josef OPITZ: Gotische Malerei und Plastik Nordwestböhmens. Katalog der Ausstellung in Brüx – Komotau. Brüx/Komotau 1928

OPITZ 1929 – Josef OPITZ: Gotické malířství a plastika severozápadních Čech na výstavách v Mostu a Chomutově 1928. In: Umění II. 1929, 479–504, 526–550, 561–576

OPITZ 1930 – Josef OPITZ: Gotické malířství a plastika severozápadních Čech. Praha 1930

PATRNÝ 2015a – Michal PATRNÝ: Kostel sv. Václava v Roudníkách. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 298

PATRNÝ 2015b – Michal PATRNÝ: Kostel sv. Jakuba Většího v Bedřichově Světcí. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 434

PATRNÝ/SKALICKÝ 2015 – Michal PATRNÝ/Petr SKALICKÝ: Nástěnné malby z kostela Nanebevzetí Panny Marie V Židovicích. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 441

PEŠINA 1958 – Jaroslav PEŠINA (ed.): Gotická nástěnná malba v zemích českých I. 1300–1350. Praha 1958

PEŠINA 1970 – Jaroslav PEŠINA (ed.): České umění gotické 1350–1420. Praha 1970

PODLAHA 1908 – Antonín PODLAHA: Posvátná místa království českého. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém. Řada první, Arcidieceze Pražská. Díl II., Vikariáty: Berounský, Bystřický a Plzeňský. Praha 1908

- PODLAHA 1912 – Antonín PODLAHA: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kralovickém. Praha 1912
- REMEŠOVÁ 1991 – Věra REMEŠOVÁ: Ikonografie a atributy svatých. Praha 1991
- ROYT 2002 – Jan ROYT: Středověké malířství v Čechách. Praha 2002
- ROYT 2007 – Jan ROYT: Slovník biblické ikonografie. Praha 2007
- ROYT 2015a – Jan ROYT: Středověká desková a nástěnná malba v severozápadních Čechách. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 85–95
- ROYT 2015b – Jan ROYT: Nástěnné malby v kostele sv. Gotharda v Brozanech. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 246–247
- ROYT 2015c – Jan ROYT: Nástěnné malby v hradní kapli Navštívení Panny Marie. s. 1. 2015
- ROYT 2016 – Jan ROYT: Malířství za vlády Lucemburků. In: BOBKOVÁ 2016. 97–117
- ROYT/ŠEDINOVÁ 1998 – Jan ROYT/Hana ŠEDINOVÁ: Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii. Praha 1998
- ROYT/VŠETEČKOVÁ 1996 – Jan ROYT/Zuzana VŠETEČKOVÁ: Nástěnná malba. In: FAJT/BAŽANTOVÁ 1996, 423–455
- SEDLÁČEK 1903: August SEDLÁČEK: Hrady, zámky a tvrze království Českého XIII. Plzeňsko. Praha 1903
- SEDLÁČEK 1909 – August SEDLÁČEK: Místopisný slovník historický království českého. Praha 1909
- SEDLÁČEK 1923 – August SEDLÁČEK: Hrady, zámky a tvrze království Českého XIV. Litoměřicko a Žatecko. Praha 1923
- SCHILLER 1972 – Gertruda SCHILLER: Iconography of Christian art. London 1972

SKALICKÝ 2014 – Petr SKALICKÝ: Lounští rychtáři a magdalenitky. Nástěnné malby v kostele v Dobroměřicích jako výraz sociálních vztahů. In: MUDRA/OTTOVÁ 2014, 223–249

SKALICKÝ 2015a – Petr SKALICKÝ: Nástěnné malby v kostele sv. Matouše v Dobroměřicích. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 338.

SKALICKÝ 2015b – Petr SKALICKÝ: Nástěnné malby v kostele sv. Jakuba Většího v Bedřichově Světcí. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 435

STEJSKAL 1970 – Karel STEJSKAL: Nástěnné malířství. In: PEŠINA 1970, 177–185

STEJSKAL 1976 – Karel STEJSKAL: Mistr Gutina náhrobníku a jeho dílo. In: Časopis národního muzea. Praha 1976, 10–17

STEJSKAL 1984 – Karel STEJSKAL: Nástěnné malířství 2. poloviny 14. a počátku 15. století. In: Dějiny českého výtvarného umění 1/I. Praha 1984, 343–354

ŠÁMAL 1930 – Jindřich ŠÁMAL: Fresky v kostele sv. Matouše v Dobroměřicích. In: Za starou Prahu XIV. 1930, 39–40

ŠIMKOVÁ/ZDICHYNEC 2015 – Táňa ŠIMKOVÁ/Jan ZDICHYNEC: Církevní správa, řády a kláštery v severozápadních Čechách. In: KLÍPA/OTTOVÁ 2015, 43–53

ŠTĚDRÝ 1898 – František Štědrý: Z bývalého děkanátu Slánského 3. Farní kostel sv. Jakuba Většího ve Slavětíně. In: Method 24, 1898, 97–116

ŠTĚDRÝ 1930 – František ŠTĚDRÝ: Dějiny města Loun. Louny 1930

VELÍMSKÝ 2002 – Tomáš VELÍMSKÝ: Hrašišci. Páni z Rýzmburka. Praha 2002

VELÍMSKÝ 2011 – TOMÁŠ VELÍMSKÝ: Exegi monumentum. In: DOLEŽALOVÁ/MEDUNA 2011, 67–84

VÍTOVSKÝ 1976 – Jakub VÍTOVSKÝ: Nástěnná malba v letech 1370 – 1380 (diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 1976

VÍTOVSKÝ 1983 – Jakub VÍTOVSKÝ: Gotické nástěnné malby ze Židovic a v Bedřichově Světci na Mostecku. In: Památky a příroda 8. 1983, 530–535

VÍTOVSKÝ 2001 – Jakub VÍTOVSKÝ: Uměleckohistorická analýza sakrálních prostorů hradu Bečov a směrnice k projektu stavební opravy a restaurování jeho kaplové věže. In: ANDERLE 2001, příloha 1–9

VLČEK/SOMMER/FOLTÝN 1998 – Pavel VLČEK/Petr SOMMER/Dušan FOLTÝN: Encyklopedie českých klášterů. Praha 1998

VORAGINE/VIDMANOVÁ 2012 – Jacobus de VORAGINE/Anežka VIDMANOVÁ: Legenda Aurea. Praha 2012

VŠETEČKOVÁ 1995 – Zuzana VŠETEČKOVÁ: Nástěnné malby v bývalé královské kapli v Plasech a vliv plaského kláštera na monumentální malbu v kostelech v Potvorově, Kožlanech a Plané nade Mží. In: FÁK 1995, 40–45

VŠETEČKOVÁ 2006 – Zuzana VŠETEČKOVÁ (ed.): Schodištní cykly Velké věže hradu Karlštejna. In: Průzkumy památek XIII – příloha. Praha 2006

VŠETEČKOVÁ 2011 – Zuzana VŠETEČKOVÁ: Středověká nástěnná malba ve středních Čechách. Praha 2011

VŠETEČKOVÁ 2015 – Zuzana VŠETEČKOVÁ: Příspěvek k zaniklým nástěnným malbám v kostele sv. Prokopa v Krupce. In: CHLÍBEC/OPÁČÍČ/BENEŠOVSKÁ 2015, 441–453

ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2002 – Josef ZÁRUBA-PFEFFERMANN: Nástěnné malby sv. Jakuba Většího a jejich okruh (diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2002

ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2008 – Josef ZÁRUBA-PFEFFERMANN: Sváteční Kristus (nepublikovaná disertační práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2008

ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2011 – Josef ZÁRUBA-PFEFFERMANN: Dvorská reprezentace a region. Kostel sv. Jakuba Většího ve Slavětíně. In: HAVRLANT/MAREŠ/VOSTŘEL 2011, 51–64

ZÁRUBA-PFEFFERMANN 2012 – Josef ZÁRUBA-PFEFFERMANN: Malby v Dobroměřicích, Radonicích, Slavětíně a Židovicích. In: HAVRLANT/MAREŠ/MATYÁŠ/VOSTŘEL 2012, 116–130

Internetové zdroje

<http://previous.npu.cz/pro-navstevniky/exponat-tydne/news/8730-exponat-tydne-nastenne-malby-prenesene-ze-znicenych-kostelu-v-kopistech-a-zidovicich/>

<http://catholica.cz/?id=917>

Prameny

CDB II – Gustav FRIEDRICH (ed.): Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II. (1198–1230). Praha 1912

CDB III/1 – Gustav FRIEDRICH (ed.): Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/1. (1231–1238)

RBM III – Josef EMLER (ed.): Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III. Praeae 1890

Farní pamětní kniha II. díl., Potvorov 1897–1952 (Fara Kralovice)

Seznam vyobrazení

1. Krupka, kostel sv. Prokopa, 1. pol. 14. stol. část výzdoby triumfálního oblouku.
Reprodukce z HÖNIGSCHMIDT 1931, 135.

2. Slavětín, kostel sv. Jakuba Většího, 1385, malířská výzdoba části severní zdi. Foto: archiv autorky

3. Dobroměřice, kostel sv. Matouše, 80. léta 14. stol., malířská výzdoba jižní stěny.
Foto: autorka

4. Dobroměřice, kostel sv. Matouše, 80. léta 14. stol., detail Vjezdu Krista do Jeruzaléma. Foto: autorka

5. Bedřichův Světec, kostel sv. Jakuba Většího , 60./70. léta 14. stol., výzdoba triumfálního oblouku. Foto: autorka

6. Černochoy, kostel sv. Václava, kol. poloviny 14. stol., Ukřižování. Foto: autorka

7. Potvorov, kostel sv. Mikuláše, kol. r. 1240 Maiestas Domini v konše apsidy. Foto: autorka

8. Potvorov, kostel sv. Mikuláše, kol. r. 1240, část výzdoby apsidy. Foto: autorka

Obrazová příloha

1. Krupka, kostel sv. Prokopa, 1. pol. 14. stol. část výzdoby triumfálního oblouku

2. Slavětín, kostel sv. Jakuba Většího, 1385, část malířské výzdoby severní a východní stěny

3. Dobroměřice, kostel sv. Matouše, 80. léta 14. stol., malířská výzdoba jižní stěny

4. Dobroměřice, kostel sv. Matouše, 80. léta 14. stol., detail Vjezdu Krista do Jeruzaléma

5. Bedřichův Světec, kostel sv. Jakuba Většího , 60./70. léta 14. stol., výzdoba triumfálního oblouku

6. Černochoy, kostel sv. Václava, kol. poloviny 14. stol., Ukřižování

7. Potvorov, kostel sv. Mikuláše, kol. r. 1240 Maiestas Domini v konše apsidy

8. Potvorov, kostel sv. Mikuláše, kol. r. 1240, část výzdoby apsidy